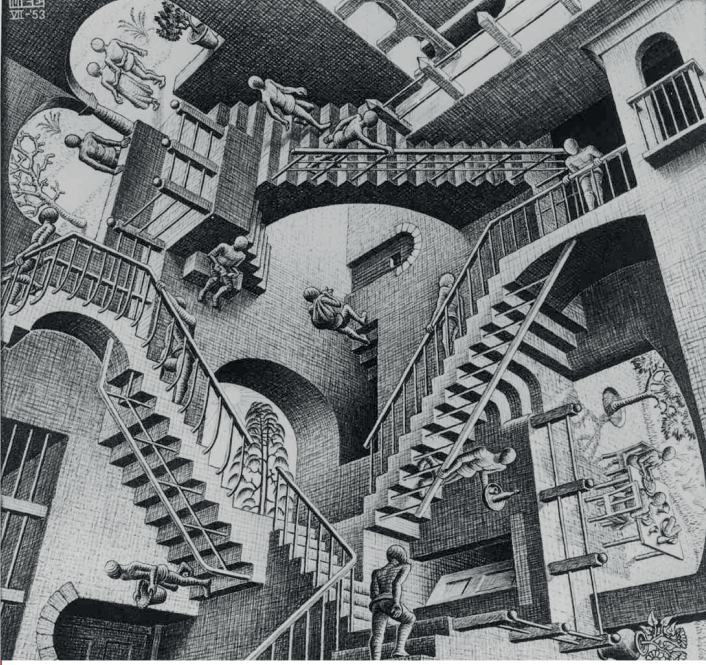

Seküler Aklın Haritası

Modernitenin Tanrısız Ütopya Arayışı

HACCAC ALİ

MAPPING THE SECULAR MIND

MODERNITY'S QUEST FOR A GODLESS UTOPIA

HAGGAG ALİ

IIIT Books-In-Brief Series

SEKÜLER AKLIN HARİTASI

MODERNİTENİN TANRISIZ ÜTOPYA ARAYIŞI

Haccac Ali

Türkçesi
Bükre Türksoy

© International Institute of Islamic Thought , 2023

Mapping The Secular Mind - Modernity's Quest for a Godless Utopia

The International Institute of Islamic Thought (IIIT)

Herndon, VA 20172, ABD

Posta Kodu: 669

www.iiit.org

IIIT Londra Ofisi

Richmond, Surrey

TW9 2UD, İngiltere

Posta Kodu: 126

www.iiituk.com

Tüm hakları saklıdır. Yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir bölümün çoğaltılması yapılamaz.

Bu kitapta ifade edilen görüş ve fikirler yazar(lar)a aittir ve yayıncıların görüş ve

fikirlerini ifade etmezler.

979-8-89193-295-1

Seri Editörleri

Dr. Anas S. al-Shaikh-Ali ve Shiraz Khan

Türkçe Redaksiyon : İbrahim Kapaklıkaya

Dizgi: Sadiq Ali

Kapak tasarımı: Shiraz Khan

Baskı/Cilt: Step Ajans Rek. Matbaacılık Tan. ve Org. Ltd. Şti.

Göztepe Mah. Bosna Cad. No:11 Bağcılar/İstanbul

Sertifika No: 45522 Tel: (0212) 446 88 46

stepajans@stepajans.com

IIIT Özet Kitaplar Serisi

IIIT Özet Kitaplar Serisi, okuyucuya orijinal eserin içeriğine ilişkin ana fikri sunmak için tasarlanmış, Enstitü'nün temel yayınlarının kısaltılmış nüshalarından oluşan önemli bir seridir. Kısa, okunması kolay ve zamandan tasarruf sağlayan bir formatta hazırlanan rehber niteliğindeki bu özet metinler; asıl yayının dikkat ve özenle hazırlanmış genel bir çerçevesini sunmakta ve okurları asıl yayını daha yakından keşfetmeye teşvik etmesi umulmaktadır.

Haccac Ali'nin **Seküler Aklın Haritası : Modernitenin Tanrısız Ütopya* Arayışı** adlı çalışması kısaltılmamış uzun hali ile bir kitap olarak 2013 yılında yayımlanmıştır. Seküler aklın büyük bir planı vardı ve bu plan yeryüzünde bir cennet; burasına ait ve bugüne ait bir ütopya; insan aklı, rasyonalite ve ilerlemenin zaferi tarafından yönetilen modern bir uygarlık yaratmaktı. İdealler bir şey olsa da, onları gerçekleştirecek araçlar ise başka bir şeydir. Abartmadan söylemek gerekirse, insanlığı Tanrı'nın ve dinin "prangalarından" kurtarmanın kolay bir iş olmadığı kanıtlanmıştır.

Seküler Aklın Haritası, bu zihinsel algıların ya da dünyayı haritalama yollarının insan etkileşimini ve sosyolojik gelişimi nasıl etkilediğini keşfetmek için akıl, rasyonalite ve seküler materyalizm** konularını eleştirel olarak incelemektedir. Bunu, önde gelen bir Arap entelektüeli olan Abdulvahab M. Messiri (1938–2008) ile dünyanın en önde gelen toplumbilimcilerinden biri olan Zygmunt Bauman'ın (1925-2017) fikirlerini karşılaştırarak yapmaktadır.

Son bir kaç on yılda, Batı'nın moderniteye*** yönelik giderek artan eleştirisi, Müslüman entelektüellere seküler modernitenin eğilimleri, dönüşümleri ve sonuçları karşısındaki konumlarını ifade

[*] Ütopya = Gerçekleştirilmesi imkânsız tasarı veya düşünce. TDK

[**] Materyalizm = Maddeyi gerçekliğin tek prensibi olarak tasavvur eden teoriler bütünü. Ç.N

[***] Modernite, Modernizm = detaylı açıklamaları için kitabın son kısmındaki Terimler Sözlüğüne bakınız Ç.N

edecek yeni fikirler, imgeler, terimler ve kavramlar geliştirmeleri ve gerçeklik algılarını nasıl manipüle ettiği konusunda ilham vermiştir.

Kitap, seküler ideolojinin isteklerinin insan bilincini ve insanın benlik duygusunu derinden değiştirdiğini; insanı amaçsız tüketim yapan, tatmin arayışından yorulmuş ve somut olguları yöneten materyalist yasalar tarafından kontrol edilen bir yaratık gibi ortada bıraktığını öne sürerek, seküler ideolojinin temellerine meydan okumaktadır.

Aynı zamanda, Fařist Almanya ve Öjeni* (*Eugenics*) hareketlerinin, Sosyal Darwinizm'in mantıksal rotasına alınmış bir biçimi olduğu konusunda daha karanlık bir tez sunmaktadır. Yazar Haccac Ali, bunların modernite ilkelerinden bir sapma olmadığını, modern dünya görüşünün tutarlı bir sonucu olduğunu ve kendi kendini yok etme tohumlarının felsefesinin dokusuna işlendiğini ileri sürmektedir.

[*] Öjeni = Engelli, hasta, homoseksüel insanların ayıklanması ve sağlıklı bireylerin çoğaltılması yoluyla bir insan ırkının 'ıslah edilmesi' anlamına geliyordu.
Ç.N

Birinci Bölüm

Giriş

Son bir kaç on yılda, Batı'nın moderniteye yönelik eleştirisi, Müslüman entelektüellere seküler modernitenin eğilimleri, dönüşümleri ve sonuçları karşısındaki konumlarını ifade edecek yeni fikirler, imgeler, terimler ve kavramlar geliştirmeleri konusunda ilham vermiştir. Modernite genellikle Aydınlanma'nın yüksek idealleriyle, özellikle de rasyonel ve ilerici bir sistem kurmak amacıyla doğa, akıl ve ilerleme vaatleri ile eş tutulmaktadır. Bu bakış açısı, İkinci Dünya Savaşı sonrasında son derece sofistike bir Batılı kendi kendini denetleme (*öz-irdeleme*) söyleminin gelişmesiyle birlikte ve Frankfurt Okulunun* çalışmalarıyla tepe noktasına çıkarak büyük ölçüde değişmiştir. Mısırlı Müslüman Arap entelektüel Abdülvahab M. Messiri (1938-2008), egemen modernite algısını yapısökümüne** uğratma girişiminde bu Batılı eleştirel mirastan yararlanmıştır. Messiri'nin modernite eleştirisi, moderniteyi İslamlaştırma girişimi olarak görülebilir ancak bunu, ironik bir şekilde Batı eleştirisinin kendisi aracılığıyla yapmaktadır.

Messiri, yaklaşık kırk yıl boyunca, felsefi odaklı bir Batı modernitesi ve onun Nazizm ve Siyonizm*** ile ilişkisi üzerine bir çalışmayla ilgilenmiştir. Messiri, Amerika Birleşik Devletleri'nde kaldığı iki ayrı zaman aralığına (1963-1969 ve 1975-1979) yayılan geçici ikamet dönemlerinin, Batı modernitesinin dönüşümüne ilişkin kendi anlayışını şekillendiren hayatındaki çok önemli dönemler

[*] Frankfurt Okulu = Almanya'da 1923 yılında kurulan ve sosyoloji, siyaset bilimi, psikanaliz, tarih, estetik, felsefe, müzikoloji gibi farklı disiplinlerden insanları bir araya getiren Toplumsal Araştırma Enstitüsü'nün bir düşünce akımı olarak ifade edilmesidir. Okulun genel yaklaşım biçimi eleştirel teori olarak adlandırılmaktadır. Ç.N

[**] Yapısöküm (dekonstrüksiyon) = anlam ile metin arasındaki ilişkiyi kavramaya yönelik ele alış biçimlerini ifade eder. Dilin, kesin hatları olmayan bir araç olduğu kabulüne dayanarak eski metinlerin yeni anlamlarını onları yeniden yapılandırarak inşa eden post-modern eleştirel yaklaşımdır. Ç.N

[***] Siyonizm = detaylı açıklamaları için kitabın son kısmındaki Terimler Sözlüğüne bakınız Ç.N

olduğunu genellikle belirtmiştir. Messiri, Batı modernitesinin bu dönüşümünü katı rasyonel materyalizmle başlayıp, rasyonel olmayan ve akışkan (sıvı) materyalizmle biten bir “paradigma” silsilesi” olarak tanımlamaktadır.¹ Ancak 1970’ler, Messiri’nin modernite eleştirisini anlamada çok önemlidir. Çünkü bu dönem, 1967’de Arapların İsrail’e karşı yenilgisinden sonra, sol hareketlere ait teknolojik ilerleme söylemlerinin bıraktığı boşluğu doldurmayı başaran siyasal İslam’ın yükselişine tanık olmuştur. Sol hareket, ulusal kalkınma ve teknolojik ilerleme vaatleri karşılığında siyasi özgürlüğün kaybını haklı çıkarmak için (kötüye) kullanılan Arap sosyalizmine dair idealist söylemlerde bulunmuştu ve bu söylemlerin içinin sonradan siyasal İslam’ın doldurmasına tanık olunmuştur. 1970’ler, önde gelen Mısırlı solcuların birçoğu tarafından bir halk mücadelesi ve ulusal kurtuluş aracı olarak benimsenen siyasal İslam’ın karizmatik dönemi olarak görülebilir.²

Modernite; hem Batılıların hem de Arapların söylemlerinde hemen hemen her zaman Aydınlanma idealleriyle, özellikle de akıl ve bilimin insani ve toplumsal varlığımızı geliştirdiği iddiasıyla ilişkilendirilmektedir. Messiri, bu modernite anlayışını “kısmi sekülerizm”^{***} olarak adlandırır ve “ahlaki sekülerizm” ya da “hümanist”^{***} sekülerizm” olarak tanımlamakta ve açıklamaktadır.³ Messiri’ye göre; ana İslami eğilim tarafından çoğulculuğun ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilen bu ılımlı sekülerizm savunulmuş ve benimsenmiştir. Fehmi Hüveydi, Yusuf el-Karadavi, Muhammed Salim el-Ava, Ebu’l-Ala Madi ve Adil Hüseyin (Mısır), Raşid Gannuşi (Tunus), Taha Cabir Alvani (Irak), AbdülHamid Ebu Süleyman (Suudi Arabistan), Azzam Temimi (Filistin), Perviz Manzur (Pakistan) bu fikrin savunucuları arasındadır. Bu İslami eğilim, ılımlı sekülerizmin meşruiyetini ve bu fikri savunanların rolünü İslam toplumunun siyasi hayatındaki ortaklar olarak kabul etmektedir.⁴

[*] Paradigma= Konumuz açısından bilim insanlarının dünyaya ve olaylara bakış açısını şekillendiren değerler dizini (Ç.N.)

[**] Kısmi Sekülerizm = açıklama için kitabın son kısmındaki Terimler Sözlüğüne bkz. Ç.N

[***] Hümanist, hümanizm = açıklamalar için son kısımdaki Terimler Sözlüğüne bkz. Ç.N

Messiri, Batı Modernitesi Alanında Epistemolojik* Çalışmalar (*Dirasetü'l-Marifiyye fi'l-Hadâseti'l-Garbiyye*) adlı eserinde, Batılı seküler modernitenin ana akım anlayışını yapısökümüne uğratmakta ve onu “değer yoksunu bir bilim ve teknolojinin kullanımı” olarak tanımlamaktadır.⁵ Bu, yalnızca bilim ve teknolojinin insan öznelliğinden bağımsızlığını veya din ile devletin birbirinden ayrılmasını amaçlamayan ve daha kapsamlı bir sekülerizm** biçimidir. Bu şekildeki kapsamlı bir sekülerizm “tüm değerlerin (dini, ahlaki, insani olsun) sadece “devlet’ten” değil, aynı zamanda kamusal ve özel yaşamdan ve genel olarak dünyadan ayrılmasıdır. Başka bir deyişle, değerlerden arınmış ve değer yoksunu bir dünyanın yaratılması için çaba göstermektedir.”⁶

Messiri, Eski Marksist*** Fransız entelektüel Roger Garaudy’ye ithaf edilen Siyonizm, Nazizm ve Tarihin Sonu (*es-Sahyûnîyye ve’n-Naziyye*) adlı kitabının üçüncü baskısının girişinde, Batılı araştırmacıların değerden yoksun, rasyonalist ve emperyalist bir modernite çerçevesi içindeki Nazizm ve Siyonizm’i 1980’lerin sonlarına kadar pek tanımamış veya bu konulara yaklaşımda bulunmamış olmalarına duyduğu şaşkınlığı ifade etmektedir. Öte yandan Messiri, Zygmunt Bauman’ın modernite yorumuna övgüler yağdırmakta ve Bauman’ın yazılarının, özellikle Modernite ve Holokost**** (1989) isimli eserinin, modernitenin bilişsel (kavramsal) haritasını geliştirmek için kendisinin kullandığı en önemli referanslar arasında olduğunu söylemektedir.⁷ Başka bir yerde ise, hevesle okuduğu eserler arasında Bauman’ın yazılarının da olduğunu belirtmiş ve bu yazıların, modernitenin insanı kendine çeken ısıltı yüzeyinin altında yatan karanlık tarafları ortaya çıkardığını vurgulamaktadır.⁸

Messiri (Arap, Mısırlı, eski Marksist ve Müslüman) ve Bauman (Polonyalı, İngiliz, eski Marksist ve Yahudi) farklı dinlere, milletlere ve kültürlerle mensup olmalarına rağmen, Nazizm, ırkçılık, em-

[*] Epistemoloji = detaylı açıklama için son kısımdaki Terimler Sözlüğüne bakınız Ç.N

[**] Kapsamlı sekülerizm = detaylı açıklama için son kısımdaki Terimler Sözlüğüne bkz Ç.N

[***] Marksizm, Markist ve Karl Marx = açıklama için Terimler Sözlüğüne bakınız Ç.N

[****] Holokost = Yunanca kökenli bir kelime olup yakılarak sunulan kurban anlamına gelir. Sonradan Yahudi Soykırımı için kullanılan bu kelimenin daha detaylı için kitabın son kısmındaki Terimler Sözlüğüne bakınız Ç.N

peryalizm ve modern Avrupa'daki Yahudi deneyimi dahil olmak üzere seküler modernitenin çok daha geniş meselelerine yaklaşmak için Yahudi alegorilerini* kullanmışlardır. Bauman'ın köken olarak Polonyalı olması bu karşılaştırmaya benzersiz bir boyut kazandırmaktadır çünkü Batı dünyasının Yahudilerinden bahsettiğimiz zaman, Messiri'ye göre aslında Polonya Yahudilerinden bahsediyoruzdur! 18. yüzyılın sonunda Batı'daki Yahudilerin büyük çoğunluğunun Polonya'da olduğunu ve Polonya'nın kendi içinde bölünmesiyle Yahudilerin de Rusya, Avusturya ve Almanya arasında bölündüklerini ve binlerce ve hatta milyonlarca Yahudinin İngiltere, Avusturya, Kanada, Amerika Birleşik Devletleri, Güney Afrika ve Filistin'e göç ettiklerini Messiri ancak 1980'lerde fark etmiştir.⁹ Seküler modernitenin diğer yüzünün tamamen ortaya çıktığı yer Polonya olmuştur. Yalnızca Polonya'da altı adet Nazi toplama kampı kuruldu, bunlardan en büyüğü ve en bilineni Auschwitz'di. Gilbert Achcar'ın belirttiğine göre güvenilir istatistikler, 1948'de Polonya'dan gelen yaklaşık 170.000 Yahudi'nin Filistin'de yaşayan Yahudilerin en büyük bölümünü oluşturduğunu göstermektedir.¹⁰ Bauman'ın kendisi de 1960'ların sonlarında İsrail'e göç etmeye zorlanmıştır ancak Leeds Üniversitesi'nden bir iş teklifi aldıktan hemen sonra İngiltere'ye gitmeye karar kılmıştır.

Bauman, 1925'te Polonya'da doğmuştur ve ailesi, İkinci Dünya Savaşı'nın başında Nazilerin Polonya'yı işgalinin ardından Sovyet işgal bölgesine kaçmıştır. 1950'lerin sonlarında Bauman da Messiri gibi, hümanist Marksizm'de önemli bir rol oynamış, Marksizmin ana ilkelerine ve onun sahte bilinci reddine ve yadsımasına bağlı kalmıştır. 1960'larda Bauman, iktidardaki Polonya Birleşik İşçi Partisi'nin bir üyesi oldu ancak Komünist rejimin uygulamalarını hiçbir zaman onaylamamıştır. Bauman, 1960'ların sonlarında, tam olarak 1968'de, parti üyeliğinden ayrılmış ve aynı yıl, Polonya'da başlayan Yahudi karşıtı bir oluşum ve kampanya nedeniyle, birçok Yahudi aydınla birlikte, öğrenci ayaklanmalarını körükleme suçlamasıyla Polonya'dan sürülüp Polonya vatandaşlığından çıkarılmıştır. Bauman önce İsrail'e gitmek zorunda kalmışsa da burada üç yıldan fazla durmamıştır. Eşi Janina Bauman, Madeleine Bunting ile yaptığı bir konuşmada İsrail'den ayrılma kararlarının arkasındaki gerçek nedeni şöyle ortaya koymaktadır:

[*] Alegori = Bir görüntü, bir yaşantı veya bir davranışın daha iyi kavranmasını sağlamak için göz önünde canlandırıp dile getirme, yerine koyma TDK. Bir fikrin, davranışın, eylemin, duygunun ya da bir nesnenin semboller veya simgelerle ifade edilmesidir. Ç.N

“Burası milliyetçi bir ülkeydi ve biz milliyetçilikten yeni kaçmıştık. Bir milliyetçiliğin kurbanı olmaktan çıkıp başka bir milliyetçiliğin faili olmak istemedik.”¹¹ Bauman’ın kendisi ise , Benedetto Vecchi ile yaptığı bir konuşmada, “benim Yahudiliğim, İsrail’in yaptığı eşitsizlikler ve haksızlıklarından dolayı sanırım onaylandı ve bunlar bana halen daha diğer ülkelerin yaptığı vahşetlerden daha fazla acı vermeye devam ediyor” şeklinde konuşmaktan çekinmemektedir.¹²

Batı modernitesini karakterize eden milliyetçi dürtü, Bauman’ın moderniteyi ve postmoderniteyi* haritalaması üzerinde büyük bir etkiye sahiptir. Onun eleştirisinin eşsizliği, metaforik üçlemesinin yayınlanmasıyla herkesin dikkatini çekmeye başlamıştır : Yasa Koyucular ve Yorumcular (*Legislators and Interpreters*,1987), Modernite ve Holocaust (*Modernity and the Holocaust*,1989) ve Modernite ve Müphemlik** (*Modernity and Ambivalence*,1991). Bauman, modernistlerin modern bilimin keşiflerine bağlılıklarını ve teorilerini bilimsel önermeler üzerinde geliştirdiğini savunarak, modernite ve modernizm arasındaki güçlü ilişkiye olan inancını hiçbir zaman terk etmemiştir. Empresyonistlerin*** optikten, kübistlerin**** izafiyet teorisinden ve sürrealistlerin***** ise psikanalizden***** esinlendiğini vurgulamaktadır.¹³ Başka bir yerde Bauman, modernitenin önermeleri kabullenilmeden, özellikle de hakir görülen insanların burjuva, dar kafalı ya da kaba ve kültürsüz kitlelerin gözünde kolektif bir imgeye dönüştürülmesi olmaksızın modernizmin hiç bir zaman hayat bulamayacağını ileri sürmektedir.¹⁴

Nazi Holokostu’nun Bauman’ın kişisel yaşamı üzerinde doğrudan bir etkisi olmadığı doğrudur ancak karısı Janina, Varşova gettosunda Yahudi bir genç kız olarak bu süreci yaşamış ve acı çekmiştir. Janina, Duvarların Ötesinde (*Winter in the Morning*) adıyla Türkçe olarak da basılan kitabında anılarını yazmıştır ve bu kitap eşi Bauman’ın moderniteye açılan bir pencere ya da o pencere

[*] Postmodernite – postmodernizm = açıklama için Terimler Sözlüğüne bakınız Ç.N

[**] Müphemlik = belirsizlik, açık ve belirgin olmaksızın TDK

[***] Empresyonist = izlenimcilik TDK daha fazla detay için kitabın son kısmındaki Terimler Sözlüğüne bakınız Ç.N

[****] Kübist = Nesneleri geometrik biçimlerde gösteren sanat akımı olan Kübizmden etkilenenler. TDK

[*****] Sürrealist = Gerçeküstücü TDK Gerçeküstü = Gerçeği aşan, gerçeğin üstündeki gerçek

[*****] Psikanaliz = Ruhsal çözümleme TDK

olasılıklarından biri olarak Holokost'a olan ilgisini uyandırmıştır. Daha da önemlisi, Bauman, Anver Shapira ile yaptığı bir sohbet, İsrail'in Holokost'u kötüye kullanıp istismar etmesini ve "özel-leştirmesini" eleştirmekte ve "Yahudiler ancak milliyetçiliklerin olmadığı bir dünyada güvende olabilecektir ve buna Yahudi milliyetçiliği de dahildir" diyerek görüşlerini bildirmiştir.¹⁵ Bauman'ın milliyetçilik karşıtı duruşu, İngiltere'deki "Filistinliler için Adalet Yanlısı Yahudiler" adlı tanınmış bir gruba üye olmasında kendini göstermektedir. Bu grup, "İşgale Karşı Olan Yazarlar" ve "Filistinliler için Adalet Yanlısı Yahudi Öğrenciler" gibi diğer gruplarla iş birliği yapmaktadır ve bu grupların tümü, Filistinliler için adalet olmadan İsrail için hiçbir umut olmadığı fikrini savunmaktadır. Bu nedenle, bu gruplar çabalarını, Filistinlilerin haklarını destekleyen ve İsrail işgalini, yasadışı yerleşimleri ve silahsız ve yoksul Filistinlilere karşı askeri baskı gücünün ve şiddetin kullanılmasını kınayan geniş tabanlı bir "İşgale Son" kampanyası oluşturmaya yönlendirmektedirler.

Bauman'ın Polonya'dan sürgün edilmesi, modernitenin sonuçlarının haritasını çıkarmasında çok önemli bir rol oynamıştır. Bu sürgün ona; yabancıların, sürgün edilenlerin ve dışlanmış insanların konumuna odaklanmasına yol açan marjinalliğin avantajlarını sağlamıştır. Bauman, yabancıların göçebe varoluşuna fikrî öncülük etmiştir ve entelektüel açıdan verimli bu varoluş biçimini Frederic Raphael, George Steiner ve Ludwig Wittgenstein'e isim sırasıyla ait olan bu anlamlı ifadelerde özetlemektedir: (1) "Benim Yahudi olmamın anlamı, benim her yerde vatansız oluşumdur" (2) "Benim memleketim daktilomdur" ve (3) "Gerçek felsefi sorunların ele alınabileceği ve çözülebileceği tek yer tren istasyonudur."¹⁶

Modernite ve Müphemlik (*Modernity and Ambivalence*, 1991) adlı eserinde Bauman, Batılı modernitenin liberal ütopyasının başarısızlığının izini sürmekte ve dışlayıcı milliyetçiliğin Polonya ile sınırlı olmadığını çünkü hemen hemen tüm Avrupa ülkelerindeki asimilasyon* hırslarının başarısızlığında açıkça kendisini gösterdiğini vurgulamaktadır. Bauman'ın tanımladığı şekliyle sözde asimilasyon (*phony assimilation*), mistik ve mesihçi eğilimlerin Yahudiliğe uygun olmadığı gerekçesiyle reddedilmesini içermektedir. Kültürel uyumun sağlanmasını da yalnızca Luther'in İncil'i, Hermann Cohen ve Kant, Steinthal ve Wilhelm von Humboldt'da-

[*] Asimilasyon = kitabın son kısmındaki Terimler Sözlüğüne bakınız Ç.N

ki ilişkilere bağlıyordu. Böylece, Yahudilerin çoğunluğu “ince görgü kuralları” ve yeni “temizlik” standartları edinmeye teşvik edilmiştir. Fiziki ve ahlaki “temizlik” çağrısına dilbilimsel temizlik çağrısı da eşlik etmiş ve *Ostjuden*’in (Rusya, Polonya, Ukrayna ve Galiçya’daki Doğu Avrupa Yahudileri) dili olan Yidiş, Alman Yahudileri arasında alay konusu olmuştur. Yidiş gibi, Lehçe de Almancadan daha aşağı olduğu için küçümsendi. Ostjudenler “hastalık ve salgın taşıyıcıları”, “pis, cahil ve ahlaksız vahşiler” ve “istenmeyen yabancılar” olarak tasavvur edilmiştir.¹⁷

Bauman’ın Batı’daki Yahudi asimilasyonunun tarihine ilişkin analizi, asimile edilmemiş *Ostjude* (Doğu ve Orta Avrupa Yahudisi) klişesiyle yakından ilişkilidir ve bunlarla tanımlanmaktadır. Bauman, Holokost’un Yahudiliğin anlamı üzerinde çok fazla etkisi olduğunu savunmaktadır. Buna gerekçe olarak bazı teologların (Tanrı Bilimciler) Holokost’u ; “Tanrı’nın yokluğunun”, “Tanrı’nın başarısızlığının”, “Yahudi sürgün geleneğinin” ve modern uygarlığın “hakikat taşıyıcıları” olarak Yahudilerin seçilmiş olmasının bir sembolü ve işareti olarak görmekte olduğunu belirtmiştir. On dokuzuncu yüzyılın ortalarından itibaren Fransa, İngiltere ve Rusya, sözde yoksul, eğitimsiz, çağdışı ve barbar Yahudi göçmenlerin sayısındaki artışı ortadan kaldırmaya yönelmişlerdir. Bu Yahudi göçmenlerin önünde siyonizm ve sosyalizmden başka kurtuluş seçeneği yoktu. Yükselmekte ve aşırılaşmakta olan Polonya’lı milliyetçi yapıda Yahudilerin yabancı ve zehirli bir kitle olduklarına dair güçlü bir inanç olduğu için Polonya’da durum çok daha kötü olmuştur.¹⁸

En acı veren ironi ise, bireylerin hayatın hemen her alanında elde ettikleri başarının, siyasi eşitlik ve toplumsal kabul için yeterli bir güvence olmamasıdır. Avrupa’daki Yahudi toplulukları devletsiz bir millet olarak “devlet benzeri bir egemenlik” kazanmaya çalıştılar ancak bu isteklerinin başarısız olması, son tahlilde, siyasal Siyonizmin ve onun yeni bir “liberal Yahudi devleti” programının ortaya çıkmasına yol açmıştır:

Siyasi Siyonizmin ve özellikle de onun en önemli versiyonu olan Herzl akımının doğuşunun sebebinin; Yahudi geleneğinin bir meyvesi olması ve Siyon sevgisinin dirilip artmasından ziyade, asimilasyon çabalarının başarısızlığının sonucu olduğuna dair çok az şüphe vardır.¹⁹

İkinci Bölüm

Radikal Aydınlanma

Bauman'ın görüşüne göre ilerleme metaforu, metafiziksel eskatolojiyi (ahiret bilimi) tarihin özünde var olan seküler bir versiyona dönüştürmüştür. *Les philosophes* [Filozoflar], ilerleme fikrine takıntılı olmuştur çünkü "modern kültür bir bahçe kültürüdür. Kendini ideal bir yaşamın tasarımı ve beşerî koşulların mükemmel bir şekilde düzenlenmesi olarak tanımlamıştır".¹ Modernite, Hristiyanlığın uzun egemenliğinin aksine, "öteki dünya takıntısını reddetmiş, 'şimdiki ve buradaki' yaşama odaklanmış, hayati faaliyetleri dünyevi hedefler ve değerlerle farklı anlatılar etrafında yeniden konumlandırmış ve sonuç olarak ölümün dehşetini ortadan kaldırmaya çalışmıştır."²

Bauman, temel modernite anlayışını şekillendiren önemli bir metaforu şöyle sunmaktadır: "Modern yöneticiler ve modern filozoflar her şeyden önce yasa koyuculardı; onlar kaosu buldular ve onu evcilleştirmek ve yerine düzen getirmek için yola çıktılar."³ Yasa koyucular sıradan insanlar değil, var olan gerçekliği aşabilen ve Tanrısal bakışlarıyla onu dışarıdan inceleyebilen üstün insanlardır.⁴ "Bahçıvan" ve "yasa koyucu" metaforları, kültür ve iktidar (güç) arasındaki karmaşık ilişkiyi ön plana çıkarmak içindir. Richard Kilminster ve Ian Varcoe, Bauman'ın çalışmalarında bu motifi ortaya çıkartırlar ve onun modernliği nasıl genel bir yapılanma ya da düzenleme dürtüsü olarak gördüğünü ve yapılandırma dürtüsünün her zaman nasıl yeni "sorunlar" yarattığını göstermektedirler.⁵

Bauman, Aydınlanma aydınlarının, insanın kurtuluşunu teşvik etmek ve önyargıyı, cehaleti, hurafeyi ve dogmatizmi ortadan kaldırmak için akli sahiplendiğini ve ona sarıldığını vurgulamaktadır. En üzücü ironi, bunun son tahlilde "yeni bir esarete", "teröre" ve "tekelci bilgiye" yol açmış olmasıdır.⁶ Bauman, "özgürleşme oyununun aslında bir hakimiyet oyunu" olduğu için kültürel asimilasyonu hedefleyen liberal vizyonun modernitenin temel çelişkilerinden biri olduğuna inanmıştır". Bu meselenin temelinde yatan ironi, kurtu-

luşun bir çeşitlilik, kültürel değişim, kültürel yayılma veya çoğulculuk çağrısı değil, aksine nüfusun tek tipli, homojen ve kapsamlı bir yapıda birleşmesi için çağrısı olmasıdır. Bu yönelim, “farklılığa karşı hoşgörüsüzlük” atmosferinin giderek büyümesine yol açmıştır.⁷

Bauman, hakim olan seküler Batı ve Arap inançlarının aksine, Aydınlanma* projesinin bilgelik ve özgürlüğün ışığını yaymaya yönelik yüce bir ideal olmadığı yönündeki ilham verici fikri ortaya koymuştur. Aksine, bu proje devletin emellerini desteklemeyi ve “eylemi disipline edecek sosyal bir mekanizma” yaratmayı amaçlamıştır.⁸ Aydınlanma, bir ışık, özgürlük, aydınlatıcı akıl ve özgürlük metaforu olarak görülmez. Bauman’ın haritasını çıkardığı haliyle Aydınlanma, “entelektüellerin ırkçılığı” kadar “araçsal ve terörist aklın” maskesini de düşürmektedir.⁹

Messiri Aydınlanma’yı “kapsamlı sekülerizmin felsefi temeli”¹⁰ olarak açıklamakta ve Aydınlanma’nın paradigmatic, monistik (tekçi)** ve rasyonalist hareketine on sekizinci yüzyıl Fransız *Ansiklopedistler* düşüncesinde ulaştığını ileri sürmektedir. Bekleneceği üzere, yalnızca Aydınlanma’nın mekanik ve/veya organizmacı paradigmalarını yansıtan materyalist felsefelerine odaklanmıştır. Başka bir deyişle, radikal Aydınlanmanın açık ifadeleri (manifestoları, tezahürleri), dünyayı mekanik ve/veya organizmacı bir varoluş olarak öven yazılara istinaden tartışılmaktadır. Bu yazılar şu şekilde sıralanabilir : **La Mettrie**’nin Ruhun Doğal Tarihi (*L’Histoire naturelle de l’âme*,1745) ve İnsan Bir Makine (*L’Homme machine*,1748) yapıtları; **Claude Adrien Helvétius**’un Ruh Üzerine (*De l’Esprit*,1758) ve İnsan Üzerine (*De l’Homme*,1773) yapıtları; **Paul d’Holbach**’ın Doğanın Düzeni ya da Fizik ve Ahlak Dünyasının Yasaları (*Système de la nature ou des lois du monde physique & du monde moral*,1770) yapıtı; **Pierre Jan Cabanis**’nin İnsanın Fiziki ve Ahlaki İlişkileri (*Rapports du physique et du moral de l’homme*,1802) yapıtı; ve **Marquis de Condorcet**’nin İnsanın Zihin İlerlemesinin Tarihsel Bir Resminin Taslağı (*Esquisse d’un tableau historique des progrès de l’esprit humain*,1795) yapıtı.¹¹

Messiri’nin Aydınlanma eleştirisi, yirminci yüzyıl tarihçiliğinin genel olarak materyalistlere ve özel olarak Julien Offray de La

[*] Aydınlanma = açıklama için kitabın son kısmındaki Terimler Sözlüğüne bakınız Ç.N

[**] Monistik (tekçi tekçilik) = kitabın son kısmındaki Terimler Sözlüğüne bakınız Ç.N

Mettrie'ye (1709-1751) karşı başlattığı şiddetli saldırıyla çok ortak noktaya sahiptir. Bir grup olarak Fransız Aydınlanma Düşünürleri (*Filozoflar - Les philosophes*), totaliter devletin yükselişinden, yirminci yüzyılın kötülüklerinden ve insanın evrende özel bir yere sahip olduğunu reddeden nihilizmden* sorumlu olmakla suçlanmıştır. Aydınlanma mirası, La Mettrie'nin doğa felsefesi üzerine yazdığı şu temel eserlerde {Ruhun Doğal Tarihi (*L'Histoire naturelle de l'âme*), İnsan Bir Makine (*L'Homme machine*), İnsan Bir Bitki (*L'Homme plante*) ve Epikür Sistemi (*Le Système d'épicure*)} mükemmel bir şekilde kendini gösteren materyalist bir görüşe indirgenmiştir. "Skandal fikirlerin yaratıcısı ve tedarikçileri" olarak Materyalistlerin reddedilmeleri Karl Marx tarafından ayrı tutulmuş oldukları gerçeğine bağlanmaktadır. Böylece tarihçilerin; yirminci yüzyılın kötülüklerinden, komünist rejimlerin uygulamalarından, totaliter hükümetlerin yükselişinden ve hatta Holokost'tan Materyalistleri sorumlu tutmasını kolaylaştıracaktır.¹²

Max Horkheimer ve Theodor Adorno'nun 1944'te Felsefi Fragmanlar (*Philosophische Fragmente*) altbaşlığı ile yayınlanan Aydınlanmanın Diyalektiği (*Dialectic of Enlightenment*) adlı eserinde öngördükleri bu görüş modernitenin, "modern toplumun karanlık yüzüne" indirgenmesinden ibaret görülmeyebilir. Bu eleştiri daha sonra Herbert Marcuse tarafından Tek Boyutlu İnsan (*One Dimensional Man*, 1964) adlı eserinde uç noktasına taşımıştır. Messiri; kolayca Frankfurt Okulunun trajik ve karamsar kültürel eleştirisinden, Weberci rasyonalizm eleştirisinden ve modernitenin "demir kafesi" ve "dünyanın büyüünün bozulması" metaforlarından etkilenmekle suçlanabilir. Bernstein'ın ortaya koyduğu gibi, yirminci yüzyılda Aydınlanma ve rasyonalizme dair yapılan eleştirilerin "Weberci temaların çeşitlemeleri olarak anlaşılabilirliğini" açıkça görebiliriz.¹³ O yüzden Messiri'nin, Batı Modernitesinde Epistemolojik Çalışmalar (*Epistemological Studies in Western Modernity*) adlı kitabının bir bölümünün tamamını Weber'in rasyonalizasyon** teorisinin temsili ve analizine ayırması şaşırtıcı değildir. Dolayısıyla Messiri, yirminci yüzyılın günlük yaşamımızı sömürgeleştiren ve yeniden şekillendiren rasyonalizasyon çağı olacağını kehanetinde bulunan tüm Batılı eleştirmenlere yakındır.

[*] Nihilizm = Var olan bütün varlıkları, değerleri ve gerçekleri reddeden bir öğreti. Her türlü gerçek varlığı inkâr eden aşırı bireycilik, hiççilik, yokçuluk.

[**] Rasyonalizasyon , Rasyonalizm= detaylı açıklamaları için kitabın son kısmındaki Terimler Sözlüğüne bakınız Ç.N

Üçüncü Bölüm

Gnostik Bir Anlatı Olarak Modernite

Messiri, çocukluğunda sık sık kütüphaneye gitmiştir ve ilk kez Abdurrahman Bedevi'nin kitaplarından birinde "Gnostisizm" kelimesini görmüştür. Kelimenin tonu ve tuhaflığı onu öylesine ürpertmişti ve sarsmıştı ki hayatı boyunca üzerinde düşünmesine neden olmuştur. Felsefe Ansiklopedisi'nin (*Mevsuatü'l-Felsefe*) ikinci cildinde yazar Bedevi, monizm (tekçilik) ve panteizm üzerine yazılara yer vermiş ve Gnostisizm üzerine dört sayfalık bir giriş ayırmıştır.¹ Yazar Abdurrahman Bedevi, Gnostisizm'i "mistik dinî ve felsefî yönelim.... Tanrı'ya dair gnosis (ruhani bilgi) kurtuluşa giden yoldur çünkü Tanrı insandır; gnosis'in temeli, insanın kendisini Tanrı olarak idrak etmesidir; bu bilgi insanı kurtuluşa götürür" şeklinde açıklamıştır. Belki de bu tanım, Messiri'nin İslam dünya görüşünü Gnostisizm'den uzaklaştırmasına, modernite ve sekülerizmi eski Hıristiyanlığın heresiyojisi (dindeki sapkınlık) mirasına geri döndürmesine yardımcı olmuştur.

Messiri, Gnostisizmi, hem içkinliğin** hem de panteizmin*** en belirgin biçimi olarak görmüştür; bunların her ikisi de tamamen tek tanrılı bir dünya görüşü ile tutarsız olarak temsil ediliyordu. İçkinlik, panteizm ile neredeyse eşanlamlıdır ve Messiri aralarında temel bir fark görmemekte ancak her kelimeyi bağlama göre seçmektedir.

Messiri'ye göre Gnostisizm, ilk olarak ruhani panteizmin bir biçimi olarak başlamış ve on sekizinci yüzyıla kadar bu şekliyle kalmıştır. Daha sonra da Kabala'nın**** içinde materyalist panteizme, hem

[*] Gnosis, Gnostik, Gnostisizm = ruhani bilgi. daha detaylı açıklama son kısmındaki Terimler Sözlüğündedir Ç.N

[**] İçkinlik = detaylı açıklama için Terimler Sözlüğüne bakınız Ç.N

[***] Panteizm = detaylı açıklama için Terimler Sözlüğüne bakınız Ç.N

[****] Kabala = detaylı açıklama için Terimler Sözlüğüne bakınız Ç.N

Spinoza'nın* hem Hegel'in** felsefesine ve çağdaş kapsamlı materyalist sekülerizme dönüşmüştür. Messiri, Mevsuat adlı eserini yazmasının ilk aşamalarında, Spinoza ile ilgili bölüme yalnızca birkaç satır ayırmıştır ancak içkinlik paradigması Messiri'nin zihninde 1990'larda berraklaştığında, Spinoza ile ilgili bölüm genişletilip birkaç sayfaya çıkarılmıştır.

Bauman'ın eleştirisi, Messiri'nin eleştirisiyle pek çok ortak noktaya sahiptir. Tanrı'nın ölümü tezi ve "sözde sekülerleşme", yeni seküler tanrıların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bunların içinde yalnızca Nietzscheci süper üstün insan değil, aynı zamanda Doğa, Tarih, Akıl ve İlerleme Yasaları da yeni seküler güçler olarak dünyaya gelmiştir. "Tanrı" kelimesi Tanrı'nın varlığı veya yokluğu konusundaki dinî tartışmanın ötesine geçen yeni içerimler ve çağrışımlar kazanmıştır. Tanrı dünyevileştirilmemiş ve Akıl, Tarih yasaları, görünmez el veya Tarihsel Kaçınılmazlık gibi kişisel olmayan kategorilerde somutlaşmış ve vücut bulmuştur.² Monizm ve Hakikat tekeli sahneyi asla terk etmemiştir:

Tanrı, "bir ve tek" fikrinin arkasında durarak, "benden başka tanrın olmayacak" fikrinin sayısız yorumu ve şekile bürünmüş halini temsil eder, bu yorum ve şekillerden bazıları : tek parti, tek ulus, tek devlet, tek lider (*ein Volk, ein Reich, ein Führer*), tarihin tek hükmü, ilerlemenin tek çizgisi, insan olmanın tek yolu, tek (bilimsel) ideoloji, tek gerçek anlam, tek doğru felsefe. Bu tür tüm durumlarda "bir ve tek" olan, sadece bir ve tek mesajı iletir: bu mesaj bazılarında iktidar tekeli hakkını tanıırken, diğerleri için tamamen itaatsizlik görevi....³ anlamına gelmektedir.

Bauman gibi, Messiri de modernliği, kısmi içkinlik (kısmi sekülerizm) ile başlayan ve kapsamlı içkinlik (kapsamlı sekülerizm) ile doruk noktasına ulaşan paradigmatik bir silsile olarak görmüştür. Messiri, hareketi ve insanlık tarihinin sonunu, ister manevi ister materyalist olsun fark etmeksizin tek bir güce bağlayan tüm indirgemeci ve tekçi paradigmaları reddetti. Messiri, içkinleşme/modernleşme/sekülerleşme sürecinin tamamını; Tanrı'nın bir bütün olarak insanlıktaki (hümanizm ve tekbenici özne), Tanrı'nın tek bir halktaki (ırkçılık ve emperyalizm), Tanrı'nın tek bir liderdeki (faşizm) ve Tanrı'nın doğadaki (panteizm) seküler somutlaşmaları ve vücut bulmaları şeklinde görmüştür ve

[*] Spinoza= detaylı açıklama için Terimler Sözlüğüne bakınız Ç.N

[**] Hegel= detaylı açıklama için Terimler Sözlüğüne bakınız Ç.N

diğer vücut bulmaların ve tanımlamaların da eksik olmadığını teyit etmiştir.⁴

Messiri ve Bauman, tüm milliyetçi ve ideolojik hareketleri içkinleştirme biçimleri ve organizmacı/meکانistik paradigmlar olarak reddetmişlerdir. Ancak Messiri'nin pozisyonu ve analizi, bu tür hareketlerin yandaşlarına "ister Zion'da, ister Üçüncü Reich'ta, isterse herhangi bir refah toplumunda veya komünist toplumda olsun, mücadelenin sonunda teknokratik ütopyanın kurulmasını" vaat ettiğini doğruladığında daha kesin, kararlı ve kapsamlı olur.⁵ Modern ideolojiler, "beşeri eylem alanı" ve "içkinleştirme iradesi"nden başka bir şey ifade etmeyen olgular olarak tasvir edilmektedirler çünkü tüm gnostik hareketler, tüm ilahi kökeni ile birlikte varlığın üstün yapısını ortadan kaldırmaya ve onun yerine dünyaya içkin bir varlık düzeninin getirilmesi için çalışmaktadırlar.⁶

Messiri'nin Batı modernitesi anlayışı ile birlikte yine içkinlik ve aşkinlik* arasındaki ayrım konusundaki düalist** anlayışı, onun panteizmi reddetmesine dayanmaktadır. Panteizm Arapça ve İslami lügatta *vahdet-i vücud* (varlığın birliği), *hulul* (kalıcı olma) ve *fena* (yok olma) gibi farklı isimlerde görülür ve bunların hepsi, "insanın ilahi olana kendisini tamamen teslim etmesini" amaçlamaktadır.⁷ Bu aşama Messiri'nin en basit insan formu olan "embriyonik hal" ve son olarak "organik tekçilik" olarak tanımladığı bir aşama olarak adlandırılabilir ve tam ve iyi durumda olan karmaşık beşeriyet kavramının zıttı bir durumdur. Messiri, bu durumları, anne rahminin biyolojik ve ütöpik rahatlığının içinde, bilinçsiz ama zevkli bir varoluş biçimi olarak ifade eder. Sorun, mikroevren (fetus-plasenta) ve makroevren (politik yapılar) arasındaki sınırların bulanık olmasıdır. Messiri, siyasi ve teknokratik ütopyaları "tüm sorunlara nihai çözümler bulmak, bir yeryüzü cenneti yaratmak ve tarihe son vermek için gerçek ve samimi bir arzu" olarak tanımlamaktan çekinmemektedir.⁸

Mükemmel toplumun tasarımcıları olarak Naziler, '*unwertes leben*'i (*değersiz hayatların*) *lebensraum*'dan (yaşam alanı, doğal ortam) uzaklaştırılması ve hatta yok edilmesi gereken temel hedef olarak görüyorlardı.⁹ *Unwertes leben*, Çingeneleri, komünistleri, zihinsel engellileri ve modernite bahçesinin uyumunu tehdit eden zararlı otlar olarak algılanan herkesi içermekteydi; altı milyon Yahudi, Hit-

[*] Aşkinlik = detaylı açıklama için Terimler Sözlüğüne bakınız Ç.N

[**] Düalist veya Düalizm = genellikle birbirine karşı çıkan iki temel kavramın var olduğuna dair ahlaki veya ruhsal inançtır. Ç.N

ler'in emriyle yok edilen yirmi milyondan fazla insan arasında yer almıştı. Bekleneceği üzere, Bauman, Holokost'u bir Yahudi meselesi veya bir Alman sorunu olarak değil, geniş anlamıyla modernitenin olasılıklarından biri olarak tasavvur etmektedir; "medenileşmiş toplumun sağlıklı bedeninin aksine gelişen kanserli bir büyümeden" daha fazlasıdır.¹⁰ Janina Bauman'a göre (Zygmunt Bauman'ın eşi) Holokost'un diğer kurbanları, sırf davalarını kamuoyuna duyuracak araçlardan yoksun oldukları için unutulmaya terk edilmişlerdir. Çingeneler, Yahudilerden farklı olarak, çektikleri acıları ön plana çıkarak, haklarını savunacak pek çok profesör, yazar ve gazeteciye sahip değillerdi.¹¹

Dördüncü Bölüm

Modernitenin Sonuçlarının Haritalanması

Bauman, “bakir toprakları” “istenmeyenler için bir çöplüğe” ve ilerleme yanlıları için “vaat edilmiş topraklara” dönüştürmeye çalışan Batılı emperyalist vizyonu reddetmektedir. Fethedilen, işgal edilen ve sömürgeleştirilen toprakların halkları, “büyük şehirlerin lanetli insan (*homo sacer*) topluluğu” olarak yeniden biçimlendirilmiştir.¹ Bilim ve teknoloji, Batı modernitesinin üstünlüğüne ve onun kaçınılmaz egemenliğine, yani durağan kültürler fikrine karşıt olarak modernitenin en yüksek ilerleme noktası olarak kavranmasına dair güçlü bir inancı desteklemiştir. Bu kavramsal harita, Batı modernliğini tüm otoritelerin aşkın mevkisi haline getirmiştir. Böylece Batı modernitesi özerk, kendi kendine yeten, kendini referans noktası olarak alan ve kendi kendini doğrulayan bir duruma gelmiştir.²

Bauman, Holokost’un “Yahudilerin başına gelmiş bir şey”, “Yahudi Tarihinde bir olay” veya “birçok buna benzer çatışma, önyargı veya saldırganlık olaylarından biri” olarak görülmesi halinde, Holokost’un sosyoloji için öneminin küçümseneceğini, yanlış değerlendirileceğini ve dolayısıyla araçsallaştırılacağını³ savunmaktadır. Daha da önemlisi, Bauman, Alman anti-Semitizminin tek başına Holokost için yeterli bir açıklama olamayacağını altını çizer. Bauman’a göre, sonradan uydurulan ve on dokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru genel kullanıma giren anti-Semitizm terimi, Holokost’un detaylı ve kapsamlı bir açıklamasını sağlayamaz; tarihsel veya çağdaş kanıtlardan yoksundur.⁴

Önyargı ve nefret, modern soykırımı** açıklayamamaktadır; irrasyonel ve barbarca duygular, Holokost’un ne temel nedenleri ne de temel araçlarıydı. Nazizmin nihai amacı ütöpik bir dünya ve kusursuz bir düzen tasarımı idi. Holokost örneğindeki mükem-

[*] Araçsallaştırma = detaylı açıklamaları için kitabın son kısmındaki Terimler Sözlüğüne bakınız Ç.N

[**] Soykırım = detaylı açıklamaları için kitabın son kısmındaki Terimler Sözlüğüne bakınız Ç.N

mel toplum ya da tasarım, bin yıl sürecek *Reich* ya da özgürleşmiş Alman Ruhü'nün krallığıydı.⁵ Bu amacı gerçekleştirmek için irrasyonel duygulardan ziyade, modern bilim, teknoloji ve bürokrasi kullanılmıştı.⁶

Max Weber'in bürokratik ve rasyonelleştirilmiş kültür analizinden yararlanan Bauman, Holokost'un "bürokratik rasyonelleşmesinin" altını çizmişti; SS karargahında Yahudilerin yok edilmesinden sorumlu Departmanın resmi adı "Yönetim ve Ekonomi Bölümü" idi. Nihai Çözüm (*Endlösung*) fikrinin kendisi "bürokratik kültürün bir sonucuydu"; Nazilerin, Avrupa'da yaşayan Yahudileri yok etme fikri Nisko, Madagaskar veya Archangel-Astrakhan hattının ötesinde, "Yahudiler için bir çöp boşaltım alanı" bulmayı başaramadıkları zaman ortaya çıkmıştı. Bauman, Holokost'un "modernite öncesi barbarlığın henüz tamamen ortadan kaldırılmamış kalıntısının irrasyonel şekilde dışarıya taşması" olduğu fikrini reddetmekte, bunun yerine Holokost'un "modernite evinin meşru bir sakini" olduğunu savunmaktadır. Bu argümanı desteklemek için, Adolf Eichmann'ın 1961'deki duruşması sırasında Kudüs'te avukatı olan Dr. Servatius'un benimsediği savunma çizgisine atıfta bulunmaktadır: "Eichmann, kazanırsa ödül ve madalyalar alan, kaybederse darağacına giden işler yaptı." Başka bir deyişle, modern dünya haritasındaki bürokratik ve rasyonel eylemler "hiçbir öz (içsel) ahlaki değere sahip değildir" ve ahlaki değerlendirme "eylemin kendisine dışsal" olan bir şeydir.⁷

Nazi yönetimi sırasında "Yahudi sorununu" araştırmak ve akılcı bir şekilde tasarlanmış çözümler sunmak için bilim enstitüleri kurulmuştur. Yahudilerin ortadan kaldırılması şu terimlerle adlandırıldı : Avrupa'nın şifa bulması (*Gesundung*), kendi kendini temizlemesi (*Selbstreinigung*), Yahudilerin temizlenmesi (*Judensäuberung*), siyasal hijyen meselesi (*eine Frage der politischen Hygiene*) ve hijyenik önleyici tedbirler olarak adlandırılmıştır. Bu nedenle, Yahudilerin öldürülmesi "toplumun rasyonel yönetiminde bir uygulama, bir işlem" ve "uygulamalı bilimin duruşunu, felsefesini ve ilkelerini hizmetinde kullanmak için sistematik bir girişim" olarak tasvir edilmiştir.⁸ Ancak bilimin otoritesi Almanya ile sınırlı değildi. Bauman'ın görüşüne göre, Alman üniversiteleri, diğer modern ülkelerdeki emsalleri gibiydi ve hepsi de "bilim

[*] Eichmann = Nazi Subayı, toplama kamplarından sorumluydu. Nihai Çözüm yani Yahudi nüfusun kitleler halinde yok edilmesi projesinin akıl hocası, savaş sonrası 1960 da Arjantin de yakalandı, İsrail de yargılandı ve idam edildi. Ç.N

idealini kesinlikle değer yoksunu bir etkinlik olarak dikkatle yetiştirdiler ve topluma yerleştirdiler”.⁹ Bir fikirler bütünü ve bir kurumlar ağı olarak bilim, “özellikle en başta din ve etik olmak üzere tüm normatif düşüncenin otoritelerini ortadan kaldırarak ve bağlayıcı gücünü sorgulayarak soykırıma giden yolu açmıştır.”¹⁰

Bauman’ın argümanının önemi; Holokost’un bir Yahudi meselesi, bir Alman sorunu, bir Nazi icadı veya Nasyonal Sosyalizmin bir ürünü olduğu varsayımını reddetmesinde yatmaktadır. Aksi-ne Holokost; politik ve ahlaki olarak tarafsız olan modernitenin, araşsal rasyonalitesinin olasılıklarından biridir. Bauman, Holokost Sonrası Sosyoloji (1988) adlı makalesinde (*Sociology after the Holocaust, 1988*), (bu makale sonradan 1989 da yayınlanan *Modernite ve Holokost- Modernity and the Holocaust* adlı kitabının ilk baskılarından birinin girişi olacaktır), Holokost’un, yalnızca kontrolsüz bir öfke patlamasına indirgenerek açıklanamayacak, rasyonel olarak ince hesaplanmış bir faaliyet olduğunu öne sürmektedir. Bauman’ın görüşüne göre modernite, bireysel eylemin bastırılmasını veya nötr hale getirilmesini ve aynı zamanda sistemin evrensel tahakkümünü ve insanın yokluğunu içermesi gerekse bile nihai ve istikrarlı bir mükemmellik durumunu arzulamaktaydı. Aynı şekilde, Bauman’ın Holokost’un “Avrupa-Hıristiyan anti-Semitizminin doruk noktası olarak ya da Alman anti-Semitizmi ve Nazi vahşiliğinin tarihin normal akışında neden olduğu bir kesinti” olarak yorumlanmasını da reddetmesi şaşırtıcı değildir. Bauman’ın hümanist vizyonu, İsrail’in Holokost’u kötüye kullanmasını reddettiğinde doruk noktasına ulaşmaktadır. Bu kötüye kullanım; İsrail’in Holokost’a ait trajik hatıraları kendi siyasi meşruiyetinin bir belgesi olarak kullanması ve özel olarak Filistinlilere ve genel olarak Araplara karşı yapabileceği adaletsizlikleri haklı göstermesi için bir bahane ve delil olarak görmek yoluyla olmuştur. Bauman’a göre Holokost, irrasyonel Hobbesçu* duyguların sonucu değil, bilimsel olarak en gelişmiş ve karmaşık silahların ve bilimsel olarak en iyi yönetilen bir örgütlenmenin ürünüydü. Araşsal rasyonalitenin Holokost’un ana sebebi olarak görülemeyeceği ama bunun Holokost’un gerekli bir koşulu olduğu doğrudur.¹¹ Bununla birlikte, Bauman, Holokost’u modernitenin ne normal durumu ne de onun paradigmatic etkisi olarak kabul eder. Tersine, Holokost’u modernitenin olanaklarından biri, moderniteye açılan bir pencere

[*] Hobbes : detaylı açıklamaları için kitabın son kısmındaki Terimler Sözlüğüne bakınız Ç.N

ve daha genel olarak Batı'nın yüzleşmekten kaçındığı modernite sınavı olarak tarif etmektedir.

Messiri, modernitenin sonuçlarının haritasını çıkarırken, tam kontrol ve mutlak mükemmellik arayan bütün kapalı sistemleri eleştirmektedir. Bu kapalı sistemler ; Marksizm ve onun herhangi bir çatışma ve çelişki görüntüsü içermeyen bir Komünist toplum çağırısı; liberalizm ve onun bilim ve teknolojiyi insanların arzularını hoşnut etmek için kullanma arzusu; Nazizm ve onun tam kontrol ve mükemmeli gerçekleştirme hayali; Yeni Dünya Düzeni ve onun kültürler arasındaki farklılıkları görmezden gelen evrensel bir doğa yasasına ulaşma hırsları ve son olarak Nazizm'in kan, toprak ve halkı (*Blut, Boden ve Volk*) yücelttiği gibi Siyonizm'in de aynı şekilde kendini yüceltmesi ve tanrılaştırması şeklinde sıralanabilir. Bu noktada Siyonist vizyon ve uygulama her zaman Batı materyalizmi ve emperyalizmi bağlamında algılanmaktadır.

Bauman gibi, Messiri de Holokost'a, kendisinin "işlevsel grup" metaforuyla kavranabilecek evrensel bir beşeriyet durumuna yol açan katı rasyonel materyalizmin "paradigmatik etkisi" olarak odaklanmıştır. Bu metafor Bauman'ın yabancılık ve aylıklık metaforlarına çok yakındır. Messiri, aralarında Georg Simmel, Karl Marx, Max Weber ve Werner Sombart'ın bulunduğu önemli ve önde gelen Batılı figürlere ve onların işlevsel gruplarının rollerine ilişkin anlayışı üzerindeki kendi etkisine atıfta bulunmaktadır.¹² Ancak Messiri, Batılı araştırmacıları yabancı metaforunu daha kapsamlı bir yorumlayıcı paradigmayla bütünleştirmedeki başarısızlıkları nedeniyle eleştirmiştir. Messiri, yabancı metaforunu "işlevsel grup" metaforuyla değiştirerek, toplum dışından ithal edilen ya da onun saflarından istihdam edilen ve genellikle karmaşık beşeriyetlerden ziyade belirli bir işlev açısından tanımlanan geniş bir yelpazedeki insanları kapsayabilecek daha kapsamlı bir paradigma sunmaya çalışır.

Bauman'ın öne sürdüğü gibi, Nasyonal Sosyalizm savunucuları moderniteyi "ekonomik ve parasal değerlerin kuralı" olarak tanımlamıştır. Bu savunucular Yahudilerin ırksal özelliklerinin "ulusalcı (*volkisch*) yaşam tarzının ve insan değeri standartlarının" ortadan kalkmasının arkasındaki ana sebep olduğunu varsaymışlardır.¹³ Tam da bu nedenle, Yahudiler başkalarının canını kanını emen sülükler ve vampirler olarak tasvir edilmiş ve gösterilmişlerdir ve bu nedenle de hiç bir kefarete olmaksızın ölümü hak etmektedirler. (onları öldürenler ceza görmeyecek ve bedel ödemeyecektir).

Messiri'ye göre, en üzücü ironi, Yahudilerin Naziler tarafından kalıcı bir kurban ya da kalıcı bir asalak olarak soyutlanmasına karşıt olarak Siyonist söylemde de Yahudi olmayanlar için "daimi kurt" olarak aynı şekilde eşit muamele yapılmış ve hatta daha da adaletsiz bir soyutlama ile karşılık verilmiş olmasıdır.¹⁴

Beşinci Bölüm

Bauman ve Postmodern Seküler İkilem

Bauman’a göre, postmodernite terimi, yirminci yüzyıl boyunca varlıklı ülkelerde ortaya çıkan ve bu yüzyılın ikinci yarısında bugünkü şeklini alan koşulların tanımlayıcı niteliklerinin altını çizmektedir.¹ Ancak Bauman, postmodernite terimini tamamen terk etmiştir ve onun yerine “akışkan modernite” terimini seçmiştir.

Bauman’ın Batı modernitesinin dönüşümünün haritasını çıkarmak için sunduğu yeni metafor “Akışkan modernite”dir. Bauman, Akışkan Hayat (*Liquid Life*) adlı eserinde şimdiki varoluş biçimini; büyüyen bir “belirsizliğin” ve “hızlı hareket eden olaylar” atmosferinin, “yeni başlangıçların silsilesinin” veya “hızlı ve acısız son erişlerin” hakim olduğu “akışkan hayat” olarak tanımlamaktadır.² Bu akışkan varoluş biçimi; güçsüzleri, yoksulları ve hızla değişen akışkan yaşamla baş edemeyen ya da baş etmek istemeyen herkesi dışlamakla tehdit eden riskli ve korkulu bir sandalye kampaca oyununa benzetilmektedir. İlerleme artık bir “tatlı rüyalar ve beklentiler”, “radikal iyimserlik” ve “evrensel olarak paylaşılan kalıcı mutluluk vaadi” metaforu değil, korkunç bir kabus ve bir saniyelik dikkatsizliğin geri dönüşü olmayan yenilgi ve dışlanmayla sonuçlandığı gerçek ve uğursuz bir “sandalye kapmaca oyunu”dur.³

Katı modernitenin aksine, akışkan modernite “tüketim alanında haz alma ilkesinin özgür egemenliği” ile ilişkilendirilmektedir çünkü gerçeklik artık haz almanın düşmanı değildir. Aksine, “harca yapmak bir vazifedir” çünkü “sembolik olarak rekabet” yaratır ve “iyi yaşamın tanımını” tekelleştirmektedir.⁴ Burada, Bauman’ın tezi, Freud’un* yüksek ses getiren eski söylemleri ile keskin bir karşıtlık içerisinde çünkü gerçeklik ilkesi “bugün kendini haz alma ilkesinin baş yargıç olduğu adalet mahkemesinde savunmak zorundadır.”⁵

[*] Freud : detaylı açıklamaları için kitabın son kısmındaki Terimler Sözlüğüne bakınız Ç.N

Modern akışkan çağda, hedef tüketicilerin kavramasal haritası, baştan çıkarıcı meta semboller tarafından yönlendirilmekte ve idare edilmektedir: Bu Meta semboller ; (1) ünlü kişilerin otoritesi (*kamusal kişilikler, büyük sporcular, popüler aktörler ve şarkıcılar*) ve (2) bilimin otoritesi (*bilimsel araştırmaların, sayıların ve cebirsel formüllerin otoritesi*) olarak sıralanabilir. Bu otoriteler “toplumsal onaylamanın sembolleri”, “akılcı ve sağlam bilgi” ve “iyi bilgilendirilmiş seçim” anlamına gelmektedir.⁶ Bauman, akışkan modernitenin, “kumarhane benzeri bir kültür” olarak görülebileceğini öne sürmektedir.⁷ Bu kumarhane kültüründe hayat “kendi içine dönük, kendini referans alan ve kendini merkezde tutan bireysel oyunlara, bir “yeni başlangıçlar dizisine” ya da bir “kısa öyküler derlemesine” dönüşmektedir. Bauman’a göre en acı ironi, aşırı ve müsrif tüketimin başarı ve şöhretin sembolü haline gelmesidir. Belirli nesnelere sahip olmak ve bunları tüketmek, mutluluğun ve hatta belki de insan onurunun gerekli bir koşulu olarak görülmektedir.⁸

Bauman’ın düşündürücü makalesi “Cinselliğin Postmodern Kullanımları Üzerine”de öne sürdüğü gibi, postmodern yorumuyla cinsel aktivite “dar kapsamlı bir şekilde orgazm etkisine odaklanmaktadır. En önemli görevi, her zamankinden daha güçlü, sonsuz değişken, tamamen yeni ve eşi benzer görülmemiş serüvenler (*Erlebnisse*) sağlamaktır.”⁹ Cinselliğin yüceltilmesi nedeniyle sadece bir temel toplumsal birim olarak ailenin sivilaşması değil, aynı zamanda babanın cinsel yaklaşmasına dair yeni tehlikeler de bulunmaktadır.¹⁰ Turistler ve serseriler, “çağdaş yaşamın ana metaforları” olarak temsil edilmektedir çünkü hepimiz “mükemmel turist” ile “iflah olmaz serseri” kutupları arasında uzanan bir süreklilik üzerine kurgulanmışızdır.¹¹

Altıncı Bölüm

Messiri ve Postmodern Akışkanlık

Bauman modernite eleştirisinde, postmodernitenin erken kutlanması-
nı tahmin edip bunu öngörmüştü. Messiri ise bunun aksine, post-
moderniteyi hiçbir zaman yeni bir özgürleşmenin, çoğulculuğun
veya farklılıklara hoşgörünün ufku olarak görmemiştir. Aksine, onu
oldukça sofistike bir pragmatizm anlayışına sahip nihilist ve göreceli
bir felsefe türü olarak görmüştür. Postmodern yönelişten büyük ve
yüksek beklentiler içindeki Bauman'ın aksine, Messiri, en başından
beri postmodernitenin, dünyayı herhangi bir kökeni veya amacı ol-
mayan, sürekli akış içinde tamamen saf materyalist bir mesele olarak
ele aldığı konusunda ısrar etmektedir. Modernite projesine sadık
kalan ve modernitenin postmodernite aracılığıyla gerçekleştirilmesi
konusunda büyük beklentileri olan Bauman'ın aksine; Messiri post-
modernitenin, modernitenin başarısızlığı ve iflası ile neredeyse eşan-
lamlı olduğu şeklindeki temel varsayımından asla vazgeçmemiştir.¹

Akışkan, rasyonel olmayan materyalizm aşamasında, hemen
hemen tüm insanlar işlevsel gruplara veya Memlülklerle* dönü-
ştürülmüştür. Postmodern durumun, Ernest Gellner'in ifadesiyle
evrensel Memlük ya da Messiri'nin ifadesiyle, *işlevsel grup* du-
rumu olduğunu söyleyebiliriz. *işlevsel grup*, kapsamlı sekülerizm
çağının şifresidir ve Messiri'nin görüşüne göre, hem Batı hem de
Körfez ülkelerindeki göçmenleri, eğlence endüstrisindeki işçile-
ri (fahişeler, sekreterler, hostesler, film yıldızları, erkek ve kadın
sporcular, modeller ve seks kraliçeleri), turistleri, askeri seçkinleri,
kültürel ve politik elit kesimi ve hatta işlevsel veya müşteri (diğer
ülkelere bağımlı) devletleri içermektedir.²

Postmodernitenin başlıca metaforlarından biri olarak cinsiyetin
öne çıkmasının izini süren Bauman gibi, Messiri de artan düzeyler-

[*] Memlük = Esir veya köleler arasından seçilip özel eğitimden geçirildikten
sonra hükümdarın muhafız birliğine alınan ve zamanla aristokrat bir sınıf
oluşturan ücretli askerler. Ç.N

deki rasyonalleşme, sekülerleşme ve içkinleştirme seviyelerinin yeni organizmacı metaforlarının ortaya çıkmasına ve gelişmesine yol açtığını savunmaktadır: “İnsan bedeni, modernleşme çağında temel metafor olmuştur. Artık cinsellik, postmodern çağın en mükemmel metaforu haline gelmektedir.”³ Messiri, modern Batı felsefesinin cinselliğe “her şey üzerinde epistemolojik üstünlük ve öncelik” verdiğini bile savunmaktadır.⁴ Bu üstünlük; değerler, görevler, yükümlülükler ve sorumlulukların karmaşık dünyasından çekilme çabasına bağlanabilir.⁵

Cinselliğin yüceltilmesine, ailenin sıvılaşması ve yeni akışkan tanımların ortaya çıkması da eşlik etmektedir. Messiri’nin genellikle “anlık seks” olarak adlandırdığı sıradan günöbirlik cinsel ilişkilerin övölmesiyle birlikte, cinsellik ve değerler çarpıcı bir şekilde birbirinden ayrılmış ve hemen ve anında tatmin etmeyi amaçlayan geçici bir fiziksel ilişkiye indirgenmiştir. Örneğin, şaşırtıcı olmayan bir şekilde, fuhuş yalnızca bir “ekonomik faaliyet” haline gelmektedir ve bir dil göstergesi olarak “fahişe” kelimesi, yeni bir göstergeye yani “seks işçisine” dönüşmektedir.⁶ Fahişe artık toplumda bir emekçi ve ekonomik bir güç olarak temsil edilen bir tanımlamaya sahiptir.

Messiri’ye göre aynı sıvılaştırma süreci, eskiden kullanılan “gay-rimeşru çocuklar”, teriminin “evlenmemiş annelerin çocukları”, “tek ebeveynli ailenin çocukları”, “evlilik dışı çocuklar”, “doğal bebekler” ve “aşk bebekleri” gibi diğer tanımlamalara dönüşmesinde de görölebilir. Kısacası onlar, doğanın çocuklarıdır. Messiri, akışkan postmodern cinselliğin ya da daha doğru bir ifade ile, cinselliğin sekülerleşmesinin yanı sıra kutsallığının yitirilmesinin, insanı “karmaşık bir beşeri varlık” (baba/anne, koca/karı, erkek/kadın) olarak yapısökümüne uğrattığını öne sürmektedir. Messiri, ironik ama ciddi bir ton ile, cinselliğin sıvılaşmasının “doğal evriminin”; tabu olarak görölen enest ilişkiler, eşcinsellik ve hayvanlarla cinsel ilişki karşısındaki kayıtsızlıkta kendisini gösterdiğini öne sürmektedir.⁷

Philosophia’ya (Türkçe’si “Felsefe”ye yani *bilgelik sevgisi*) duyulan ilginin yerini pedophilia (pedofili yani *sübyancılık, küçük yaştaki çocuklarla cinsel ilişki*) ve zoophilia’ya (zoofili yani *hayvanlarla cinsel ilişki*) duyulan ilgi almaktadır (philosophia ile söyleniş açısından benzeyen kelimeler olan pedophilia ve zoophilia artık öne çıkmaktadır).⁸ En acı ironi ise insan doğasına bir saldırı olan

cinsel anormalliğin insan hakları adına savunulmasıdır. İnsanlar, tensel bir haz ve keyif kaynağı olarak kullanılmak ve sömürölmek için yalnızca et olarak görünmeye indirgenmiştir.⁹

Messiri'ye göre postmodernistler; kimlik, bellek, tarih, zaman, simgeler, kökenler, hakikat ve kutsallık ve aşkınlık kavramlarına herhangi bir gönderme (referans) yapma noktasından uzak bir dünya yani iktidar iradesini, serbestliğı ve hazzı yücelten bir dünya kurmayı arzulamaktadırlar. Messiri, beden hakkındaki postmodern övgü hakkındaki analizinde ; ilahi veya beşeri aşkınsal bir öznenin olmamasının, anlamsızlığın egemen olması anlamına geldiğini ve dini değerlerin olmamasının da bedenin yüceltilmesine yol açtığı görüşünü savunan Bauman'ın inancına atıfta bulunmaktadır. Beden tek ve nihai referans ve hareket noktası haline geldiğı zaman, "benliğin ya da bedenin aşılması gerektiğini varsayan toplum, topluluk ve kolektif kimlik fikirleri artık var olmaz."¹⁰

Messiri, postmodern dünya görüşünde cinselliğın merkezde olma durumunu ortaya çıkaran örnekleri şöyle sıralamaktadır: Derri-da'nın yapısökümü için "sürekli devam eden orgazm" olarak tanımlama yapması, Barthes'ın bir cinsel tatmin eylemi olarak "metnin tatmini" ifadesini kullanması, bir aşkınlık sembolü olarak hayal etme (*imajinasyon*) yerine içkinliğin bir simgesi olarak cinsel ilişki eyleminin (*invajinasyon*) övölmesi ve mantık merkeziliğın fallus merkezilikle* (*logocentrism - phallogocentrism*), estetiğın ve yorumlamanın erotizmle (*aesthetics ve hermeneutics - erotics*), metinselliğın cinsellikle (*textuality - sexuality*), söylemin cinsel ilişkiyle (*discourse - intercourse*), ahiret bilimi yerine dışkı bilimi (*eschatology - skatology*) gibi benzeşen kelimelerle asimile edilip değıştirme uğratma çağırısı.¹¹

Cinsellik, aşkınlıkla alay eden gerçek, örtölü ve maddi referans noktası haline geldiğı için yoruma meydan okuyan "dilın ikamesi" haline gelir. Messiri'nin öne sürdüğü gibi, postmodern çağ artık estetiğı erotizmle (*aesthetics-erotics*) ve metinlerarasılığı cinsellikle (*intertextuality - sexuality*) ilişkilendirmektedir.¹²

Messiri, kendi öznelliğı ve ideolojisi konusunda oldukça bilinçlidir ve bu yüzden Museviliğı, Yahudiliğı ve Siyonizmi asla birbirine karıştırmaz. Her şeyden önce, postmodernitenin veya yapısökümün tüm

[*] Fallus Merkezilik = erkek cinsel organını (fallus = penis) merkeze alan yaklaşım

katı maddelerin sınıvlaştırılmasını amaçlayan bir Yahudi eğilimi olduğu şeklindeki komplo teorisini reddeder. Messiri, Batılı bilginler arasındaki bu yaygın ancak yanlış inancı, Yahudi diasporasının (*pariah Volk*) * tarihsel deneyimine ve vaat edilen toprakların hayalini kuran daimi bir gezgin olarak Yahudi'nin kavramsal haritasının çıkarılmasına bağlamaktadır. Bu yüzden; Yahudi tanımı; tanımlanan anlamından ayrılmış ve uzaklaşmış bir tanımlama veya aşırı yüklü ve sonsuz anlamlara sahip bir tanım olarak sunulmaktadır. Messiri'nin postmodernitenin yorumlanmasındaki Yahudilerin önemine olan ilgisi sadece onun kültürel önyargısına dayandırılmaz. Bu ilgi aynı zamanda Yahudilerin İkinci Dünya Savaşı öncesi ve sonrasındaki varoluşsal durumunu; hem modernitenin hem de postmodernitenin sonuçlarının bir ifadesi olarak kabul eden baskın ve hakim bir paradigmaya da dayanmaktadır. Max Silverman'ın öne sürdüğü gibi, Yahudi'lerin Holokost sonrasında ortaya koydukları Holokost'a dair belgeler ve anıları, modernite ve postmoderniteye ilişkin çok daha geniş sorulara yaklaşmak için hayati önemdedir.¹³

Bununla birlikte Messiri, Yahudilerin erken Hıristiyanlıktan beri kendilerine zulmeden medeniyetten intikam almak amacıyla postmodernite ilkelerinin (nihilizm, yapısöküm, parçalanma vb.) destekleyicileri olarak görülebileceği varsayımını reddetmektedir. Messiri'ye göre bu yaygın inanç, Yahudileri karanlığın korkunç ve şeytani güçlerinden birine dönüştürdüğü için ırkçı bir ideolojiyi ifade etmektedir.¹⁴

Messiri, Yahudilerin bu şekilde şeytanlaştırılmasına şaşdırmamaktadır ve bunun Batı'nın ırkçı söylem silahları ile tutarlı olduğunu doğrulamaktadır. Batı, Yahudileri hem iyiliğe hem de kötülüğe sahip sıradan beşeri varlıklar olarak görmek yerine, tüm Yahudileri ya işlevselciliğin ya da nihilizmin bir sembolü olarak sunmaktadır. Messiri'nin görüşüne göre, Yahudi topluluklarının tarihinin yazımı açıkça belli olan bir düalizm olarak ifade edilir. Bunun nedeni onların farklı kültürlere ve geçmişlere ait azınlıklar olarak değil, toptancı bir yaklaşım ile bir bütün halinde "Yahudi" veya "seçilmiş Yahudi halkı" olarak sunulmasındadır. Her şeyden önce, Yahudi toplulukları çelişkili bir biçimde, işlevsel gruplar olarak, yani tüccarlar, tefeciler ve insan sermayesi olarak ya da Messiri'nin ifadesiyle, başkalarının çıkarlarına hizmet etmek için aktarılabilmesi mümkün olan "kullanılabilecek insan kaynağı" olarak sunulmuştur.¹⁵

[*] Pariah folk = (Parya Halk) aşağı tabaka kesim, toplumun dışlanmış kesimi, ayak takımı Ç.N ve TDK

Bauman gibi Messiri de aynı şekilde, Batı'nın dünyayı bir "boşluk", "kendi çıkarları için araçsal bir madde", bir barbarlık çölü, medenileştirme misyonunu bekleyen boş bir alan olarak düşündüğünü ileri sürmektedir. Ancak Bauman'ın aksine Messiri, her zaman Siyonizmin Avrupa emperyal mirasının meşru çocuğu (kendi ürünü) olduğunu iddia etmektedir. Arap ve İslam tarihini göz ardı eden Siyonistler, Filistin'i "halksız bir toprak", "tarihi olmayan bir coğrafi alan" ve "dağılmış ve bölünmüş insanların yaşadığı boş bir alan" olarak görmektedirler. Messiri, postmodernite ile Siyonizm arasında ortak noktanın, tanımlayanı tanımlanandan (yani Filistinlileri Filistin'den) ayırmaya yönelik hararetli bir girişim olduğunu savunmaktadır. Bu sayede hem Yahudilerin hem de Arapların kimlikleri kolayca yapı sökümüne uğratılabilecek ve onlar başka bir yere kolayca aktarılabilen ve yeni bir kimlik kazandırılabilen köksüz nesnelere indirgenecektir. Yahudi'nin Siyonist yerleşimci olarak; Arapların Filistinli mülteci olarak; Filistin'in İsrail olarak; Batı Şeria'nın Judea ve Samiriye olarak yeni kelimelerle anılmaları ve Arap dünyasının Ortadoğu pazarı kelimesine ("*Arap Körfezi sermayesini*", "*Mısır iş gücünü*", "*İsrail bilgi birikimini*" ve "*Türk Suyunu*" kapsayan bir pazara) dönüşmesi hiç şaşırtıcı değildir.¹⁶

Bölge kavramı, genellikle Ortadoğu'yu ifade etmek için kullanıldığı için çok önemlidir. Ortadoğu kavramı; tarihe, dile ve dine herhangi bir göndermede bulunmadan tamamen coğrafi bir gerçekliği ifade etmektedir ve bu nedenle pan*-Arabizm veya pan-İslamizm'in kelimelerinin aksine pan-bölgecilik (tüm bölgecilik) anlamındaki ortadoğu kelimesinin kullanılması, Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri tarafından desteklenmiştir. Bu vizyon dahilinde, İsrail de dahil olmak üzere tüm Orta Doğu, Batı'nın küreselleşmiş dünyasına entegre edilebilir. Postmodernite gibi, Siyonizm de mutlak göreceliğe** inanmakta, bu nedenle de hak ve hakikat kavramlarını reddetmektedir. Bu durumda şiddetin ya da zorbalığın, mücadele oyununun kurallarını şekillendiren en yüksek pragmatik referans noktası haline gelmesi şaşırtıcı değildir.¹⁷

Siyonizm, bu emperyal haritanın bir istisnası değildir çünkü Siyonist eylem büyük ölçüde Siyonist bilişsel (kavramsal) harita tarafından

[*] Pan = tüm, bütün anlamındaki ön ektir , Yunanca kökenli

[**] Görecelik = Var olabilmek veya belirlenebilmek için bağıntı yolu ile başka bir şeye bağlı bulunma durumu, bağıntılılık, izafilik, izafiyet, görecelik TDK

belirlenmektedir. Bu Siyonist kavramsal harita, karmaşık gerçekliğe ve onu çevreleyen çelişkilere verilen direkt bir yanıtı dayandırmaktan ziyade güce, mitlere, umutlara, korkulara ve ilahi vaatlere dayanır. Messiri her zaman İsrail'in bir Yahudi devleti değil, büyük iki ana pragmatik ve işlevsel amaca hizmet eden yerleşimci, sömürgeci ve nüfusu azaltıcı bir devlet olduğunu savunmaktadır ve bu iki pragmatik amacın da "Avrupa'yı fazlalık görülen Yahudilerden kurtarmak" ve "Batı emperyalizminin çıkarlarına hizmet eden işlevsel bir devlet olarak hareket etmek" demek olduğunu belirtir.¹⁸

Messiri, Yahudi toplulukları için "işlevsel gruplar" paradigmasını ve İsrail için "işlevsel devlet" terimlerini kullanmaktadır; İsrail, Batı'nın Ortadoğu'daki çıkarlarına hizmet eden işlevsel bir devletten başka bir şey değildir. Yeri gelmişken Bauman'ın da "İsrail'den Güney Kore'ye kadar olan ülkelerin hayatta kalmasını" garanti etme konusundaki ABD'nin rolüne doğrudan atıfta bulunduğunu belirtmek gerekir.¹⁹

Bu bağlamda Messiri; postmoderniteyi, zayıfların süregelen duruma uyum sağlamasının ve teslimiyetinin ve pragmatik kabullenmesinin ideolojisi olarak tanımlamaktadır; gerçeklik ile ücretsiz, bedel ödemeksizin ve bağlayıcılığı olmayan bir oyun oynama imkanı varken gerçekliğin çelişkileri ile ciddi bir şekilde uğraşmak ve onu değiştirmek zor gelmektedir.²⁰

Terimler Sözlüğü

Araçsallaştırma : Belli amaçlar için bir nesneyi - beşerî veya değil- kullanan araçsal bilginin altını çizen felsefi bir terim. Bu bilgi, tekniğin etkinliğine, gücün ve kontrolün büyümesine hizmet eder ancak amaç ve sonuçlarının iyi olduğunu garanti etmez. Beşerî varlıklar, hayvanlar ve cansız nesneler değerden mahrum bir kontrol ve genişlemeye hizmet edecek şekilde araçsallaştırılabilirler.

Asimilasyon : Bir Amerikalı'nın WASP değerleri olarak bilinen şeyi yani beyaz Anglosakson ve Protestan özelliklerini kucaklaması gerektiğini öngören bir İngiliz uyumluluk teorisi. Bu teoriye uygun olarak Katolikler, Yahudiler ve Türkler gerçek Amerikan kültürünün karakteristik özelliklerinden yoksun seviyesiz inanç sahipleri olarak görülür.

Aşkınlık : Latince Transcendentia ; felsefede derin kökleri olan, Ortaçağ'da şekillenmiş bir kelime. Ancak Aşkınlık deneyimi, felsefeden önce de, insan bilinci açısından oldukça hayati bir önem taşımaktaydı. Teknolojik olarak ilahi aşkınlık, tanrının mutlak surette maddi dünyanın dışında olduğu fikrine gönderme yapar. Aşkınlık ayrıca üstün bir ruhanilik adına, başka bir evren hakkında basit bir şekilde içgörü, tahayyül ve sezgi yoluyla aklın ve duyuların sınırları ötesine geçme anlamına da gelebilir.

Avrupa Merkezilik : Avrupalı olmayan toplumların tarihlerini ve kültürlerini, Avrupalı ve ilerlemeci bir perspektiften yorumlama, farklı kültürleri ise aşağı, barbar, sefil, geri, azgelişmiş, despotik, köle ruhlu, batıl inançlı, sabit ve son noktada değişmez olarak tasavvur etme eğilimi.

Aydınlanma : 17. yüzyılın son dönemlerinden 18. yüzyılın sonlarına veya 19. yüzyılın başlarına kadar uzanan tarihi dönem ve toplumsal bir felsefe. Doğayı ve toplumu yöneten kanunları aramanın yanında bireysel ve kolektif özgürlüğü savunur.

Doğa/Madde : Materyalist felsefede doğa, teleolojik olmayan bir sistem yani kapalı, kendi kendine yeterli ve amaçsız bir sistemdir. Doğa insan karşısında üstünlüğe sahiptir, bu yüzden de insanı kendi kanunlarına, determinizme ve akışa indirger.

Embriyonik Eğilim : İnsanoğlunun her türlü sınır, kısıtlama ve engeli tümüyle reddetme eğilimini tanımlayan bir ifade. Bu eğilim, beşerî varoluşun karmaşıklığından, sorumluluğun, özgünlüğün ve vicdanın yükünden kurtulma arzusunu ortaya çıkarır.

Emperyalizm : 17. yüzyıldan itibaren Batı emperyalizmi, siyasal hegemonya veya toprak elde etmeyi amaçlamış, yeni kaynaklar ve pazarlar aramıştır.

Empresyonizm izlenimcilik : Doğayı, gerçekte olduğu gibi bütün ayrıntılarına bağlı kalarak değil, ondan edinilen izlenimin ölçüsüne göre anlatan, doğrudan doğruya gerçeği, nesneyi değil de onun sanatçıda uyandırdığı duyuları veren sanat akımı. Sanat eserlerinin dış etkilerin içe yansımaları, içte izler bırakması ve bu izlere dayanılarak yaratılması.

Epistemoloji : Münferit olgular veya kanaatler hakkındaki salt farkındalık yerine, bir hakikatler bütününe sistematik bir şekilde anlaşılması süreci. Modern epistemoloji rasyonalist ve ampirist olup, doğayı ve insan bilgisinin sınırlarını belirleme ihtiyacının altını çizer. Bir başka deyişle, zihin ve his deneyimi bütün modern beşerî bilginin temelini oluşturur.

Eskatoloji : Ölüm, dirilme, hesap günü ve öteki dünya, ölümsüzlük gibi son günler ve son şeyler hakkındaki dini araştırmalar.

Freud, Sigmund (1856-1939) psikoanaliz biliminin kurucusu Avusturyalı nörolog. Ona göre dini tecrübe, varoluşun yarattığı kaygı ve korkuyu bireyin isteklerinin tatmin edilmesi yoluyla azaltır. Tanrı hem haksızlık ve kötülükleri cezalandıran bir koruyucu, hem de insanın dürtülerini baskılayan bir otoritedir.

Gnosis (ruhani bilgi) : Ruhani bilgi. Din alanında Gnosis, bireylerin ve geniş anlamıyla insanlığın kurtuluşunu vaadeden ruhani bir arayış olarak görülür. Ortaya çıkan bilgi, kurtuluşun ve kişinin ilahi kökenine dönüşünün tek bir aracı olarak tasavvur edilir. Doğa felsefesi ve bilim alanında ise gnosis, mükemmelliğin, hakikatin, güzelliğin ve iyiliğin bilimsel yasalarına ulaşma imkanına gönderme yapar.

Gnostisizm : Ruhani bir arayış sonucu ortaya çıkan bilginin, kurtuluşu gerçekleştirme gücüne inanan bir eğilimler ve okullar ailesini ifade eden bir terim. Gnostisizm -gerek Hristiyanlıkta, gerek Hinduizmde, Budizm'de ve Yahudi Kabbala'sında gerek İslami ezoterik geleneklerde- kötülüğün dünyadaki varlığını ve onun üstesinden gelme biçimlerini izah etmeye çalışan, düşüş ve kurtuluş hakkındaki karmaşık mitolojilere dayanır. Bu terim, insanlığın kurtuluşunun bu dünyada olduğunu savunan tüm modern ideolojilere uygulanmıştır.

Hegclilik : Hegel'in felsefesinin Batılı filozoflar ve sosyologlar üzerindeki genel etkisine, özellikle de aklın tarihsel doğasına yaptığı vurguya gönderme yapan bir terim. Buna göre rasyonalite tarihe bağlıdır ve aklın kapasitelerinin gelişimi, çeşitli toplumsal ve tarihsel çağlarda ortaya çıkar. Georg Wilhelm Friedrich Hegel (1770-1831) Alman filozoftur. Döneminin ve sonrasının felsefi anlayışlarını derinden etkilemiştir. Bireylerin kendilerine ilişkin olarak özgür bir bilince ulaştıkları, bu özgürlüğe dünyanın bilincine vararak ve 'efendi ile köle arasındaki diyalektik' adını verdiği bir yolla da –insanın içindeki kölelik ve egemenlik duygularının çatışması- kendi bilincine ulaşacağını, sonunda insanın içindeki kölenin kaybedeceği ve yaşam önünde diz çökerek ona hizmet edeceğini ileri sürmektedir (Ç.N.).

Hobbes, Thomas: Felsefede materyalizmi, etikte haz ahlakını, siyasette monarşiyi benimseyen bir İngiliz filozoftur. (1588-1679) Leviathan adlı eseri, Batı siyaset felsefesinin izleyeceği yolu çizmiş ve baş ucu eseri olmuştur. Bir siyaset felsefecisi olarak tanınsa da, tarih, geometri, etik ve genel felsefe gibi pek çok alanla ilgilenmiştir. Hobbes'un kişiye böyle bir doğal hakkı vermesi, ahlâk felsefesi açısından önemli sonuçlar doğurmuştur. Bunlardan en önemlisi, kişinin hayatını koruma amacıyla her şeyi yapma hakkını elde etmiş olmasıdır. Bu anlayışa göre insan eylemleri, kökeninde "nefsi müdafaa" amacı taşıdığı sürece ahlâkî sayılmaktadır. Hobbes'a göre devletin asıl amacı bireysel güvenliktir. Erkin, toplum sözleşmesi ile tek bir elde toplanmasını amaçlar. Çatışma ortamının, doğal olarak kazanılmış haklardan feragat ederek daha büyük bir erke devri ile sonlanabileceğini savunur. Böylece herkesin temel hakkının korunacağı görüşündedir.

Holokost : 1950'lerde felaket, facia, hatta soykırım gibi terimlerin yerini alacak şekilde kullanılmaya başlayan bir terim. Ancak Holokost'un anlamı yazardan yazara farklılık gösterir. 1960 lardan beri Holokost terimi, Nazi döneminde 6 milyon Yahudinin soykırıma uğratılmasına gönderme yapmak için en yaygın şekilde kullanan isim haline gelmiştir; oysa Hitler'in emriyle, aralarında Çingenelerin, komünistlerin, siyasi muhaliflerin, eşcinsellerin ve zihinsel geriliği olan insanların da olduğu 20 milyon kişi öldürülmüştür. Acı bir şekilde Holokost'un bu kurbanları davalarını kamuoyuna taşıyacak araçlara sahip olmamaları nedeniyle unutulmaya yüz tutmuştur. Yahudilerin aksine onlar, acılarını ortaya koyacak ve haklarını savunacak çok sayıda öğretim üyesine yazara ve gazeteciye sahip değildiler.

Hümanizm : İnsanoğlunun kapasitesini vurgulama eğilimi. Antik Yunan'ın, İslam'ın, Ortaçağ ve Rönesans Avrupa'sının hümanizmine ruhani ahlaki ve kültürel idealler yön veriyordu. 18.yüzyıldan itibaren Avrupa hümanizmi daha materyalist bir pozisyona ve insanın mükemmelleştirilebilirliğini vaat eden seküler bir natüralizme yönelmiştir.

İçkinlik : Tanrının oğlu olarak İsa'nın açığa çıkarılması dahil olmak üzere Tanrı'nın insanda ve/veya doğada maddileştirilmesinin gerekliliği yönündeki inanç. Moderniteden bu yana Tanrı, akıl, doğa, ilerleme, tarih yasaları, görünmez el, tarihsel kaçınılmazlık ve ulus devlet gibi kişisel olmayan kategorilerde somutlaştırılmıştır. Din duygusunun insanda içkin bulunduğunu ileri sürenlere de içkin denmiştir .

İçkinlik : Tanrının doğada var olduğunun kanıtı. Varlığın veya ele alınan konunun içinde bulunma, onu aşmama durumu, içkin durumda olanın özelliği.

İdealizm : Beşerî gerçeklik, bilgi ve ahlakın temellerinde, zihinsel veya ruhani fikirlere öncelik veren bir felsefe. Bu felsefede hayatın, maddi olmayan bir varlık tarafından gerçekleştirilen doğaüstü bir yaratma süreci olduğu düşünülür.

İşlevsel gruplar : Toplum içinden veya toplumun dışından istihdam edilen insanlar. Bu gruplardan aracı gruplar veya hizmetkar gruplar olarak da söz edilir.

Kabala : Tanrıyla doğrudan iletişimi veya ve birliği gerçekleştirmek için teo-felsefeyle, büyüyle ve coşkunluk ile ilgilenen Yahudi mistik geleneğidir.

Kapsamlı Sekülerizm : Sadece din ve devletin birbirinden ayrılması veya bilim ve teknolojinin beşerî subjektiflikten bağımsızlığı değil, bütün değerlerin devletten, kamusal ve özel yaşamdan en geniş haliyle dünyadan ayrılmasını amaçlayan bir dünya görüşü. Bu görüş, evrenin merkezini tamamen içkin olan ve aşkın olmayan bir nitelikte yani kendi kendine işleyen, kendi kendini meydana getiren ve kendi kendini izah eden bir nitelikte görür. Bütün dünya temel olarak tek bir maddeden meydana gelmiştir ve bu madde daimi ve amaçsız bir hareket halinde olup, beşerî ve/veya ilahi özgünlüklere, eşsizliklere ve mutlaklıklara kayıtsızdır. Bu yüzden kapsamlı sekülerizmden "Naturalist /materyalist sekülerizm" veya "nihilist sekülerizm" olarak söz edilebilir.

Kavramsal paradigma : Geniş bir seçili ayrıntılar, olgular ve/veya olaylar dizisinden meydana getirilmiş, görünüşte uyumlu bir kavramsal yapı. Bu, insanların yeteneklerinin ve yaratıcılığının meydana getirdiği bir model veya organize edici bir prensiptir; ona

kuralları öğrenmek veya bir miktar bilgi edinmek yoluyla ulaşamaz. Kavramsal paradigmlar, beşerî varoluşun Tanrı, doğa ve insan açısından son kertedeki amacını ortaya çıkarır.

Kısmi sekülerizm : Dinin politika dünyasının ve belki ekonomiden ayrılmasının gerekli olduğunu savunan, ancak ahlaki, beşerî ve belki de dinî bütünlükleri veya metafiziğin varlığını her zaman reddetmek zorunda olmayan bir dünya görüşü. Hristiyan ve Hristiyanlık dışı değerleri ve öte dünya, diriliş ve yargı günü gibi metafizik nosyonları sekülerleştiren Batı modernitesinin katı safhasıdır. Tanrının yerini, akıl, ilerleme, ulus devlet, toplum ve proleterya da dahil olmak üzere farklı seküler mutlaklar almıştır.

Küreselleşme : Modernleşme ve hızlı değişim ihtiyacıyla, siyasi, ekonomik ve kültürel karşılıklı bağlılığın yoğunlaşmasıyla yakından ilişkili bir teori. Bu tür küresel hegemonya arzusu, emperyalizm ve doğrudan sömürgeleştirme yerine, özelleştirme, liberalleştirme ve sermaye hareketliliği biçimini alır.

Marksizm: **Karl Marx** (1818-1883) Alman filozof, ekonomist ve Marksizm'in kurucusudur. Komünist Manifesto (1848) ve Kapital (1867-1894) en önemli iki eseridir. Ekonomi ve sosyalizm teorisini emek-sermaye ilişkisi üzerine kuran bir düşündürdür. Ona göre üretimi kontrol eden yönetici sınıf ile üretim için gereken emekçi sınıf arasındaki çatışma insan toplumlarının yönetim düzenini belirlemektedir. Ona göre emeğin zaferi sonucunda kapitalizm yıkılarak sınıfsız bir toplum olan ve özgür üreticiler birliği tarafından yönetilen bir toplumun ortaya çıkacağı komünizm sistemi egemen olacaktır (Ç.N.)

Modernite : Radikal Batılı biçiminde, geleneksel ve dinî otoritelerin güçlü bir şekilde reddedilmesiyle ve bunların yerine bilimin otoritesinin, ilerleme anlatılarının, bireysel ve kolektif kurtuluşun mümkün olduğunun uygulanmasıyla karakterize edilen bir durum.

Modernizm : 19. yüzyılın hakim edebiyat ve sanat normlarından görünürde radikal bir kopuşu temsil eden hareket; şiddet, irrasyonallite, saldırganlık, erotizm ve nihilizm gibi negatif durumları keşfetmiştir.

Monizm, monistik : detaylar için tekçilik maddesine bakınız.

Panteizm : İster maddeci ister ruhani olsun, bu felsefe, evrenin merkezinin dünyanın içinde olduğunu yani içkin olduğunu ve aşkın olmadığını ileri sürer. Ruhani Panteizm; Dünyaya içkin olan ve dünyanın tamamen kendisine bağımlı olduğu bir tanrısal varlığı önerir. Tanrı, yarattıklarının içinde içkindir ve onlara bölünür. Açık Materyalist Panteizmde ise ruhani ve idealist dil tamamen

terk edilir ve doğa yasaları, bilimsel yasalar, fizik yasaları ve hareket yasaları gerçekliğin tek temeli olarak kabul edilir.

Postmodernite : 1960'ların ortalarında meydana çıkan ve daha önceden ezilen veya ötekileştirilen gruplar için daha iyi bir demokrasi ve adalet platformu işlevi görmek üzere, Batı modernitesinin çelişkilerinin ötesine geçmeye çalışan kültür. Ancak, onun dinamiklerini ve sonuçlarını belirleyen şey küresel kapitalizm olmuş ve o da yeni çelişkilere ve adaletsizliklere yol açmıştır.

Postmodernizm : 1960'lardan beri sanatta ve edebiyatta var olan ve entelektüel ve estetik akımları kapsayan terim. Postmodern sanatın özellikleri arasında, parçalanma eğilimleri, süreksizlik, yüksek ve düşük sanat arasındaki sınırların erezyona uğraması ve büyük anlatıların yerine küçük anlatıların, özellikle de kadınların, çocukların, çalışanların ve azınlıkların hikayelerini öne çıkarılması vardır.

Rasyonalizasyon : Max Weber'in modernleşme algısında önemli bir kavram. Tek Tanrıcılıkta Peygamber, büyü unsurlarına karşı tek Tanrı rasyonalizasyon sürecinin nihai zaferini ifade eden rasyonel ruhun adamı haline gelir. Modern zamanlarda bu türden geleneksel değer yönelimli rasyonalizasyon, her zaman doğa/ madde yasaları içinde gerçekleşen değer yoksunu rasyonalizasyon lehine dışlanır. Bir makine gibi etkin ve gittikçe daha etkili olan bu süreç, bireysel özgürlüğü tehdit etmekle kalmaz, toplumu da hem kapitalist hem de sosyal sistemlerde materyalizmin demir kafesine götüren bir fabrika çerçevesinde çözülecek matematiksel denklemlere dönüştürür.

Rasyonalizm : Evren ve gerçekliğin doğası hakkındaki hakikatlerin bilgisinin tek temeli olarak saf akli gören bir inanç. Bu inanç, Aydınlanma savunucularını ilahi güce bel bağlamaksızın, insanın becerilerine güvenmeye teşvik etmiştir.

Siyon : Kudüs için ve/veya Kudüs yakınlarındaki özel bir dağ için kullanılan isim. Bu terim mevcut dünyadan memnuniyetsizliği ve gelecekte daha iyi bir dünya ve cennet beklentisini yansıtan eskatolojik ifadeler olan geleceğin dünyasına, çağına ve yeryüzündeki cennete gönderme yaptığı için dilsel içkinliğe harika bir örnek teşkil eder. Bu yüzden bu terim, modern ideolojilerin tutkularını ve yeryüzünde mücadelenin sona ermesi ile birlikte, bir ütopya ve yeryüzü cennetinin tesis edilmesi arzusunu ifade edebilir.

Siyonizm : 19. yüzyılda ortaya çıkan ve kendisini Yahudi geleceğinin canlandırılması ve Mesih çağını getirme hakkındaki dini dilden ziyade, seküler terimlerle ifade eden milliyetçi bir hareket.

Soykırım : Nazilerin kitlesel imha, teşhir ve köle emeği ile ilgili politikalarını tanımlamak üzere geliştirilen bir terim. Soykırım, etnik grupların veya kültürel kimliklerin temellerinin yıkılması-nı amaçlayan, tasarlanmış bir plan olarak algılanır. Ayrıca terim, Nazilerin Yahudilere uyguladığı vahşetlerle sınırlı olmayıp, bir hedef grubun bütün üyelerini ortadan kaldırma yönünde her türlü çabaya da işaret edebilir.

Spinoza, Baruch : Yahudi kökenli Hollandalı filozof (1632-1677). Aydınlanmanın erken dönem düşünürlerinden olup evren ve insan hakkında modern fikirler ileri sürerek öncü ahit eleştirileri yapmış ve 17.yy felsefesinin önde gelen rasyonalistlerinden kabul edilmiştir. Descartes'ın fikirlerinden etkilenmiş ve Amsterdam'da, Portekiz Yahudi cemaatinde büyümüştür. Tevrat'ın doğruluğu ve Tanrı'nın doğası hakkında çok tepki çeken fikirler geliştirmiştir. Yahudi cemaati tarafından dışlanmış. Kitapları daha sonra Katolik Kilisesi'nin yasaklılar listesine girmiştir. Çağdaşları tarafından ateist olmakla itham edilse de, yapıtlarında Tanrının varlığını reddetmemiştir.

Tekçilik : (monizm, monistik) Tek bir gerçeklik prensibini savunan doktrinler ailesi. Dinsel tekçilik kendisini ateizmde ve panteizmde gösterir ve bunların her ikisi de aşkın bir tanrısallığın varlığını inkar eder. Kozmik ve materyalist tekçilik ise "Tanrı", "insan" ve "doğanın" organik bir bütün olduğunu ileri sürer. Gerçekliğin temeli olarak yalnızca tek bir ilkeyi benimseyen dünya görüşü, çokçuluk karşıtı. Gerçekliğin herhangi bir organ gibi bölünmez bir bütün olduğuna ve bağımsız parçaları bulunmadığına inanan öğretisi, bircilik, monizm. TDK.

Notlar

Birinci Bölüm: Giriş

- 1 Messiri , *Rihletü'l Fikriyye* [Entelektüel Yolculuğum], (Kahire: Dar al-Shuruq, 2005), s.376.
- 2 Zubaida, "Trajectories of Political Islam," *Political Quarterly*, 2000, Supplement 1, cilt 71, s.61.
- 3 Messiri , *Dirasetü'l-Marifiyye*, [Batı Modernitesinde Epistemolojik Çalışmalar], (Kahire: Dar al-Shuruq., 2006), s.69-70.
- 4 Messiri , *el-İlmâniyyetül-Cüz'yye ve'l-İlmâniyyetü's Şâmile* [Kısmi Sekülerizm ve Kapsamlı Sekülerizm], (Kahire: Dar al-Shuruq, 2002), cilt 1, ss.101-126.
- 5 Messiri , *Dirasetü'l-Marifiyye*, s.34.
- 6 Messiri , "Secularism, Immanence and Deconstruction," in *Islam and Secularism in the Middle East*. Ed. John Esposito and Azzam Tamimi. (Londra: Hurst & Co, 2000), s.68.
- 7 Messiri , *es-Sahyuniyye ve'n-Naziyye ve Nihayetü't-Tarih*, [Siyonizm, Nazizm ve Tarihin Sonu] (Kahire: Dar al-Shuruq, 2001), s.299.
- 8 Messiri , *Rihletü'l Fikriyye* s.318.
- 9 Messiri , *Rihletü'l Fikriyye* s.543.
- 10 Achcar, *The Arabs and the Holocaust*. G.M. Goshgarian (çeviren). (Londra: Saqi, 2011), s.20.
- 11 Bunting, "Passion and Pessimism," *Guardian*, Londra, 5 Nisan, 2003, s.20.
- 12 Bauman ve Vecchi, *Identity* (Cambridge: Polity Press, 2004), s.11.
- 13 Bauman, *Intimations of Postmodernity*, (Londra; New York: Routledge, 1992), s.28.
- 14 Bauman, *Postmodernity and its Discontents* (New York: New York University Press, 1997), s.97.
- 15 Shapira, "Life in a Liquid World," *Haaretz Daily Newspaper*, 16 Kasım 2007.
- 16 Bauman, *Intimations of Postmodernity*, ss. 226-227.
- 17 Bauman, *Modernity and Ambivalence* (Ithaca, N.Y.: Cornell University Press, 1991), ss.129-140.

- 18 Bauman, "Assimilation into Exile," *Poetics Today*, cilt 17, no. 4, 1996, ss.571-581.
- 19 Bauman, *Modernity and Ambivalence*, ss.129-140.

İkinci Bölüm: Radikal Aydınlanma

- 1 Bauman, *Modernity and the Holocaust* (Cambridge: Polity Press, 1989), s.92.
- 2 Bauman, *Postmodernity and its Discontents*, s.174.
- 3 Bauman, *Modernity and Ambivalence*, s.24.
- 4 Bauman, *Socialism: The Active Utopia* (New York: Holmes & Meier, 1976), s.24.
- 5 Kilminster & Ian Varcoe. "Addendum: Culture and Power in the Writings of Zygmunt Bauman," *Culture, Modernity and Revolution: Essays in Honour of Zygmunt Bauman* (Londra: Routledge, 1996), s.217.
- 6 Bauman, *Towards a Critical Sociology*, s s.70-74.
- 7 Bauman, *Modernity and Ambivalence*, s.71.
- 8 Bauman, *Legislators and Interpreters* (Cambridge, BK: Polity Press, 1987), s.80.
- 9 Torevell, "The Terrorism of Reason in the Thought of Zygmunt Bauman" (The Dominican Council/Blackwell Publishing Ltd), *New Blackfriars*, 1995, cilt 76. sayı 891, s.145.
- 10 Messiri , *el-İlmâniyyetül-Cüz'îyye ve'l-İlmâniyyetü's Şâmile* , cilt 1, s.290.
- 11 Messiri , *el-İlmâniyyetül-Cüz'îyye ve'l-İlmâniyyetü's Şâmile* , cilt 1, ss.294-297.
- 12 Wellman, *La Mettrie: Medicine, Philosophy, and Enlightenment* (Durham, NC.: Duke Uni.Press, 1992), s.264.
- 13 Bernstein, *The New Constellation* (Cambridge: Polity Press, 1991), s.40.

Üçüncü Bölüm: Gnostik Bir Anlatı Olarak Modernite

- 1 Badawi, *Mevsuatü'l Felsefe*, [Felsefe Ansiklopedisi], (Beyrut: al-Mu'assasah al-'Arabiyyah li al-Dirasat wa al-Nashr, 1984), s.86.
- 2 Bauman, *Life in Fragments* (Oxford BK ve Cambridge ABD: Blackwell, 1995), ss.15-16.
- 3 Bauman, *Postmodernity and its Discontents* (New York: New York University Press), 1997, s.201.
- 4 Messiri , "Secularism, Immanence and Deconstruction," s.75.

- 5 Messiri , *el-Luga ve'l-Mecaz : Bayna al-Tawhid wa Wihdat al-Wujud* [Dil ve Metafor: Monoteizm ve Panteizm Arasında], (Kahire: Dar al-Shuruq, 2002), s.56.
- 6 Voegelin, *Science, Politics and Gnosticism*, Ellis Sandoz. Ed. (Washington, D.C.: Regnery Pub. 1997), ss.68-69.
- 7 Messiri , "Secularism, Immanence and Deconstruction," s.62.
- 8 Messiri , *el-İlmâniyyetül-Cüz'iyye ve'l-İlmâniyyetü'ş Şâmile* , cilt 1, s.149.
- 9 Bauman, *Modernity and the Holocaust*, ss.67-68.
- 10 A.g.e., s.7.
- 11 Bauman, Janina, "Demons of other People's Fear: The Plight of the Gypsies," *Thesis Eleven*, 1998, 54, 1, ss.51-56.

Dördüncü Bölüm: Modernitenin Sonuçlarının Haritalanması

- 1 Bauman, "The Fate of Humanity in a Post-trinitarian World," *Journal of Human Rights*, cilt 1 (3), 2002,283-303.
- 2 Bauman, *Legislators and Interpreters*, ss.115-116.
- 3 Bauman, *Modernity and the Holocaust*, ss.1-2.
- 4 A.g.e., s.31.
- 5 A.g.e., s.66.
- 6 A.g.e., s.13.
- 7 A.g.e., ss.14-18.
- 8 A.g.e., ss.71-72.
- 9 A.g.e., s.126.
- 10 A.g.e., s.108.
- 11 Bauman, "Sociology after the Holocaust," *British Journal of Sociology*, 1988, cilt 39, no. 4, ss.478-481.
- 12 Messiri , *Rihletü'l Fikriyye* s.590.
- 13 Bauman, *Modernity and the Holocaust*, s.61.
- 14 Messiri , *The Land of Promise* (New Brunswick, N. J: North American, 1977), ss.44-45.

Beşinci Bölüm: Bauman ve Postmodern Seküler İkilem

- 1 Bauman, *Intimations of Postmodernity*, s.187.
- 2 Bauman, *Liquid Life* (Cambridge; Malden, MA: Polity, 2005), s.2.
- 3 A.g.e., s.68.
- 4 Bauman, *Intimations of Postmodernity*, s.50.

- 5 Bauman, *Postmodernity and its Discontents*, s.2.
- 6 Bauman, *Freedom* (Minneapolis: University of Minnesota Press, 1988), s.65.
- 7 Bauman, "As Seen on TV," 2000a, *Ethical Perspectives*, cilt 7 (2), ss.107-121.
- 8 Bauman, *Postmodernity and its Discontents*, s.40.
- 9 Bauman, "On Postmodern Uses of Sex," *Theory, Culture & Society* (London: Sage, 1998), cilt 15 (3-4).
- 10 Bauman, *Postmodernity and its Discontents*, s.149.
- 11 Bauman, *Postmodernity and its Discontents*, s.93.

Altıncı Bölüm: Messiri ve Postmodern Akışkanlık

- 1 Messiri , *el-Hadâse ve mâ Ba'de'l-Hadâse* (Şam: Daru'l-Fikr, 2003), ss.83-86.
- 2 Messiri , *el-İlmâniyyetül-Cüz'iyye ve'l-İlmâniyyetü'ş Şâmile* cilt 2, ss.286-293.
- 3 Messiri , *el-Luga ve'l-Mecaz*, s.73.
- 4 Messiri , *Rihletü'l Fikriyye* s.248.
- 5 Messiri , *el-Luga ve'l-Mecaz*, s.47.
- 6 Messiri , *Dirasetü'l-Marifiyye*, ss.256-260.
- 7 Messiri , *el-İlmâniyyetül-Cüz'iyye ve'l-İlmâniyyetü'ş Şâmile* cilt 2, ss.160-168.
- 8 Messiri , *Rihletü'l Fikriyye* s.246.
- 9 Messiri , "The Imperialist Epistemological Vision," *The American Journal of Islamic Social Sciences* (AJISS), Washington, DC ve Kuala Lumpur, Malezya, cilt 11. no.3, 1994, s.413.
- 10 Messiri , *el-İlmâniyyetül-Cüz'iyye ve'l-İlmâniyyetü'ş Şâmile* cilt 1, s.108.
- 11 Messiri , *el-Luga ve'l-Mecaz*, ss.74-88.
- 12 Messiri , *Rihletü'l Fikriyye* s.249.
- 13 Silverman, *Facing Postmodernity* (London and New York: Routledge, 1999), s.23.
- 14 Messiri , *el-Hadâse ve mâ Ba'de'l-Hadâse* ss.140-143.
- 15 Messiri , "Understanding the Holocaust," 2000b, *Al-Ahram Weekly*, No.507.
- 16 Messiri , "The Imperialist Epistemological Vision," s.415.
- 17 Messiri , *el-Hadâse ve mâ Ba'de'l-Hadâse* s.155.
- 18 Messiri , "The Cognitive Map," 2008, *Al-Ahram Weekly*, No.878.

19 Bauman, *Europe: An Unfinished Adventure* (Cambridge: Polity, 2004), s.48.

20 Messiri , *el-Hadâse ve mâ Ba'de'l-Hadâse* , s.93.

Yazar

HACCAC ALI, Kahire Üniversitesi'nde okuyup, karşılaştırmalı kültür teorisi alanında doktora yapmıştır. Dr. Ali'nin hem Humboldt Berlin Üniversitesi'nde hem de Berlin'deki Bilim Kolejinden (Wissenschaftskolleg zu Berlin) çeşitli burslar almış ve üyelikleri olmuştur. Ayrıca, İslam ve Hristiyanlık Arasındaki Diyalog Üzerine Araştırma Projeleri için prestijli Georges-Anawati Bursu almıştır. Dr. Ali'nin başlıca araştırma ilgi alanları modernite yorumlamaları ve çağdaş eleştirileridir ve şu anda Kahire Üniversitesi Medeniyet Araştırmaları ve Kùltürler Diyalogu Merkezi'nde araştırma grubuna liderlik etmektedir. "Modern Mısır'da Muhalefet ve Sansür" adlı araştırma projesi, Bonn Üniversitesi ile iş birliği içinde yürütölüyor ve Alman-Arap Dönüşüm Ortaklığı bünyesinde DAAD (Alman Akademik Değişim Servisi) tarafından finanse edilmektedir.

IIIT Özet Kitaplar Serisi

IIIT Özet Kitaplar Serisi, okuyucuya orijinal eserin içeriğine ilişkin ana fikri sunmak için tasarlanmış, Enstitü'nün temel yayınlarının kısaltılmış nüshalarından oluşan önemli bir seridir. Kısa, okunması kolay ve zamandan tasarruf sağlayan bir formatta hazırlanan rehber niteliğindeki bu özet metinler; asıl yayının dikkat ve özenle hazırlanmış genel bir çerçevesini sunmakta ve okurları asıl yayını daha yakından keşfetmeye teşvik etmesi umulmaktadır.

Seküler Aklın Haritası, bu zihinsel algıların ya da dünyayı haritalama yollarının insan etkileşimini ve sosyolojik gelişimi nasıl etkilediğini keşfetmek için akıl, rasyonalite ve seküler materyalizm konularını eleştirel olarak incelemektedir. Bunu, önde gelen bir Arap entelektüeli olan Abdulvahab M. Messiri (1938–2008) ile dünyanın en önde gelen toplumbilimcilerinden biri olan Zygmunt Bauman'ın (1925-2017) fikirlerini karşılaştırarak yapmaktadır.

Son bir kaç on yılda, Batı'nın moderniteye yönelik giderek artan eleştirisi, Müslüman entelektüellere seküler modernitenin eğilimleri, dönüşümleri ve sonuçları karşısındaki konumlarını ifade edecek yeni fikirler, imgeler, terimler ve kavramlar geliştirmeleri ve gerçeklik algılarını nasıl manipüle ettiği konusunda ilham vermiştir.

Seküler aklın büyük bir planı vardı ve bu plan yeryüzünde bir cennet; burasına ait ve bugüne ait bir ütopya; insan akıllı, rasyonalite ve ilerlemenin zaferi tarafından yönetilen modern bir uygarlık yaratmaktı. İdealler bir şey olsa da, onları gerçekleştirecek araçlar ise başka bir şeydir. Abartmadan söylemek gerekirse, insanlığı Tanrı'nın ve dinin "prangalarından" kurtarmanın kolay bir iş olmadığı kanıtlanmıştır.

